

הצעה להפרשת תרומות ומעשרות בנוסח פשוט

ראשי פרקים:

א. מבוא

1. הצגת הבעיה
 2. האם מותר לשנות מן הנוסח המקובל
 3. נטילה ממש או סימון מקום
- ב. התייחסות מוקדמת למאית של תרומת מעשר
1. הסרת המאית משאר הפירות
 2. בעל הבית מפריש תרומת מעשר
- ג. קריאת שם חולין למאית בתחילת נוסח ההפרשה
1. הצגת הבעיה
 2. הבעיה בירושלמי (דמאי פ"ה/סוף ה"ב)
 3. הסברים אחרים להזכרת המאית חולין
 4. סכום קריאת שם חולין למאית
- ד. קריאת שם לתרומה גדולה
1. פתיחה
 2. הנוסחאות
 3. "תרומה גדולה על הכל"
 4. הגדרת התרומה
 5. ציון מקומו הגיאוגרפי של התרומה
- ה. קריאת שם למעשר
1. קריאת שם מעשר למאית אשר בצד
 2. קריאת שם מעשר לתשע עשירות הנותרות
 3. קריאת שם למעשר שני או עני
 4. ציון מקום גיאוגרפי למעשר ראשון ושני
 5. מסקנות

- ו. תרומת מעשר – באומד או במידה
 1. הקדמה
 2. מחלוקת תנאים
 3. הסבר משנה דמאי פרק ה' מ"ב
 4. "ר"ג אומר: אל תרבה לעשר אומדות" – אבות פ"א/ט"ז
 5. מעשר חל על החלק הראוי לו
 6. "המרבה במעשרות ... מעשרותיו מקולקלין"
 7. רדב"ז: בזה"ז אין מפרשים במידה
 8. פתרונות נסוחיים
 9. סכום
 10. מסקנות
 11. נספח: הנוסחאות האחרות
- ז. הערות נוספות
- ח. הצעת הנוסח ותקציר

א. מבוא

1. הצגת הבעיה

בשנות הניתוק הארוך מארץ הקודש, נדחקה המודעות לנושא הפרשת תרומות ומעשרות לשולי התודעה הלאומית. עם שוב האומה לארצה, אנו עדים להתעוררות הולכת ונרחבת למצוה חשובה זו. יותר ויותר משפחות מבקשות לאכול פירות וירקות "מתוקנים כדין".

רא עקא, רבים בצבור הרחב מתקשים להבין את הנוסח הנדפס, וממילא את המעשה אשר עושים. אומר הגרצ"פ פראנק¹: "המפריש תרו"מ, ראוי ונכון שידע ויבין את אשר הוא עושה, ולא יאמר נוסח ההפרשה כמצות אנשים מלומדה". הגרש"ז אויערבך שליט"א טוען יותר מכך. הוא חושש שבמצב כזה ההפרשה לא הועילה, והפירות נשארו בטבלן²!

על כן התעוררנו להציע נוסח פשוט וברור יותר, שיהיה מובן עד כמה שאפשר לכל יחודי באשר הוא.

לצורך משימה זו, יש לבדוק היטב את כל האספקטים ההלכתיים המשפיעים על נוסח ההפרשה. זאת במקביל לעיון בנוסחאות השונות של הראשונים והאחרונים, והסקת מסקנות מהן.

ההצעה כשמה כן היא, ונשמח לקבל הערות והצעות אחרות.

2. האם מותר לשנות מן הנוסח המקובל

מקובל בידנו הכלל שאין לשנות ממטבע שטבעו חכמים. האם מותר לשנות את הנוסחאות המקובלות בידנו?

עיון בנוסחאות השונות במשך הדורות יראה שאין נוסח אחד מקובל, אלא אדרבא, בוצעו שינויים, ואפילו בנוסח המוצע במשנה.

על נוסחו של השו"ע (שלי"א/כ"א) כותב הט"ז (ס"ק י"ד):

"...וצריך לעשות דווקא כסדר הזה, דהא צריך להפריש תחילה תרומה

גדולה, ואח"כ מעשר, ואח"כ תרומת מעשר".

מלשון הט"ז מדויק שהוא מקפיד על סדר ההפרשות, דבר המקובל על כל הפוסקים.

1. כרם ציון תרומות ח"ב עמ' ק"א.

2. "נראה, שכל המפריש תרו"מ צריך לדעת שתרומה ותרומת מעשר הן קודש, וממון כהן, ומה שמאבדן אותן הוא רק מפני שבזה"ז אסור לאוכלן (כי כולנו טמאי מתים – שם עמ' ק"ד). וכן מעשר ראשון שייך ללוי, ומעשר עני לעניים, ואז אמרינן שפיר שאף אם מפריש שלא ע"מ ליתן, מ"מ הפירות שפיר מתוקנים מאיסור טבל. אבל מי שאומר רק נוסח הפרשה מבלי לדעת כלל מכל הנ"ל, אלא רק יודע שצריכים להפריש מעט יותר מאחד ממאה ולומר איזה נוסח ולהפסידו כערלה וכלאי הכרם וכל השאר נוטל לעצמו – נמצא שהלויים והעניים לא זכו כלל בהך קריאת שם אם ניכר הדבר שאינו מעלה כלל על דעתו שבאמירה זו הוא מחלק חמישית מפירותיו לאחרים. וכיוון שכן חושבני דאין זו הפרשה והפירות נשארו בטבלן וכמו שהזהירו הפוסקים לענין ביטול חמץ. שהאומר כל חמירא ואינו יודע שמבטל ומפקיר בכך את חמצו, דלאו כלום הוא. וה"ז גם כאן". דברי הגרשו"א, כר"צ שם עמ' קפ"ט.

והיה ונשמור על סדר זה, אין משמע מדברי הט"ז מניעה לומר בכל נוסח שיתעיל.
בחזו"א ישנם דברים מפורשים בענין זה:

"זהנה שינה רבנו (הרמב"ם) מלשון המשנה, ולא איתפרש טעמא. מיהו לעיקר
הדין ודאי אין נפקותא בסידור לשונו, ובלבד שיהא מכוון כהוגן" (דמאי י"ב/א'
סד"ה ר"מ).

"זאף שאינו אומר בלשון המשנה, משמע דאין קפידא בדבר, שהרי הר"מ
ג"כ שינה לשון המשנה, ולפי קטנות השגתנו נוח לנו הנוסח האמור מלשון
המשנה הרמוז בהלכות רבות, אשר לפי הנראה לא עמדנו עליהם" (שם יב/ב
אד"ה ר"ש).

ובמקום אחר החזו"א מרחיק לכת עד כדי לוותר כליל על נוסח מסודר, ולהסתפק
בהכרזה שהכל יחול כמו שצריך מן הדין (שם ט"ו/ו').

נימה אחרת בדברי הרב טוקצינסקי (ספר א"י עמ' קט"ז/הע' ו). לדעתו נכון שניתן להציע
נוסח אחר משל המשנה, אך רצוי לא לשנות נוסח ש"ממקום קודש יהלך, הנאמר במשנה
וברמב"ם וטוש"ע". (כנראה שהשינויים בין נוסח המשנה הרמב"ם והשו"ע אינם נחשבים
לשינויים משמעותיים). ברם, הנוסח שהוא עצמו מציע שם בעמוד הבא שונה רבות
מהנוסח הקדום!

לסיכום: אין שום מניעה לשנות לנוסחים אחרים, בתנאי שנשמור על סדר נכון של
הפרשות, ועל הגבלות הלכתיות המתבקשות. לדעת הרב טוקצינסקי, רצוי יותר להשאר
במסגרת הנוסח הקדום.

3. נטילה ממש או סימוך מקום

תרומה ותרומת מעשר אסורים באכילה לזרים גם היום. על כן, חייבים להפרישם
ולחסרם מהפירות. השאלה היא: האם יש להבדילם מהפירות עוד לפני אמירת נוסח
ההפרשה, או שניתן להפרישם גם אחרי קריאת השם.

במשניות בדמאי (פ"ה/א"ב) העוסקות בהפרשת תרו"מ, נאמר כך:

"נוטל כדי תרומת מעשר וחלה ואומר".

"נוטל אחד משלשים ושלש ושלש ואומר".

מפשט הלשון משמע שיש לחתוך וליטול בפועל. אך לא כך פירש הרמב"ם (סד"ה ודע):

"ולא יפריש מה שפירש מן הכיכר, אבל יניחהו מחובר ויאמר... אחר כן

יפריש מה שפירש מן הככר תחילה".

דעת הרמב"ם היא בעייתית, שכן במשנה תורה (הלכות מעשר פ"ט/ה"ה) כתב אחרת:

"כיצד מעשרין את הדמאי? מפריש כדי תרומת מעשר, שהוא אחד ממאה

מן הכל ומניחה בצד הפירות ואומר..."

מישב את הסתירה הרב קפאח במהדורתו למשניות. לדעתו, מכיוון שהרמב"ם מדבר

בהלכותיו על פירות, שהם גופים מחולקים, שייך לומר לשון "מפריש". אך במשניות

מדובר על ככר לחם (מדובר שם גם על הפרשה בו זמנית של חלה), שאין חובה להפריש

מהתחלה ע"י שיפרוס חלק מהככר.

פאת השלחן (דמאי י"ד/ ס"ק י"א) מסביר שלא התכוון הרמב"ם בהלכותיו להפרשה

ממש, אלא רק לקביעה וקריאת שם.

תוספות אנשי שם על המשנה מוכיחים ממשנה לקמן (פ"ז/מ"ב) שאין צורך להפריש דווקא, שכן שם מדובר שאומר: "מה שאני עתיד לשייר בשולי הכוס הרי הוא מעשר!" ברם בד"ה הקודם אומר התוס' אנשי שם ש"ירשום ויאמר", וזה מעין פשרה בין קריאת שם לנתוק גמור.

גם בעל תפארת ישראל (יבין אות ב) מפרש בדרך זו, שכוננת המשנה רק לסימון מקום ולא להפרשה ממש. לדעתו אם יפריש ממש הרי שהדבר יפגום ב"מוקף" בשעה שיבא אח"כ להפריש תרומת מעשר מן המעשר³. ועוד: זה יחשב שהפריש תרומת מעשר לפני מעשר, דבר שלא יתכן.

לעקרון אי-ההפרדה מסכים גם המהר"א פולדא⁴: "ולא שיפריש מן הכבר שלקח, אלא קובע להם מקום ומניחם מחוברין במקומן". לא מוכח מדבריו שיש לרשום. הרב טוקצינסקי⁵ דורש גם כן סימון. דרישתו מתיחסת לסימון המאית של תרומת המעשר. אם מראש הפריש הצידה תרומה גדולה ותרומת מעשר ביחד – יש לסמן את המאית בתוכה. גם מי שמפריש תחילה תרומה גדולה, ורק אח"כ מפריש תרומת מעשר יש לו לסמן. שכן תמיד יפריש קצת יותר ממאית, ליתר בטחון. מה עוד שקשה מאד לדקדק. ממילא עליו עכשיו לסמן ולהבדיל בין המאית לבין התוספת שהצטרפה. דבריו צ"ע. הוא עצמו הוכיח בעמוד הקודם שניתן להפריש תרומת מעשר באומד, כל עוד לא מרבה במעשר עצמו, או בתרומת מעשר עצמה, אלא נותן את התוספת כמתנה. ועד: אמרינן שתמיד התכוון לתת השעור הראוי. ועיין לקמן פרק ו'.

לעומת פוסקים אלו ישנם אחרונים אשר נוטים לפשט דברי הרמב"ם בהלכותיו, שצריך תחילה להפריש ממש. כך משמע מהר"ש סיריליאנו על משנה א'. זו דעת התוס' יו"ט, דעת משנה ראשונה⁶ דעת הרב טוקצינסקי⁷. וכך כותב החזו"א (שם):

"ומיהו אם רושם ואינו מפריש קשה אח"כ לכוון בשעת פרישה – דלמא מניח מן התרומה אצל החולין, אם לא שיתנה: מה שאני עתיד להפריש, וע"י ברירה. ולכן נראה שיפריש ויקרב זה שהפריש אל החולין" (כדי לפתור את ההתלבטות לגבי מוקף).

למעשה, מקובל היום להפריש ממש את הכמות המיועדת לתרומה ולתרומת מעשר, ולא להסתפק בקביעת מקום וגם לא ברישום. לגבי מעשר ראשון ומעשר עני, לכאורה תלוי הדבר אם מדובר שיתנם למקבליהם, שאז לכאורה עליו להפרישם מראש וכו"ל; או שבגלל ספקות לא מתכוונן לתתם – שאז בפשטות אין סיבה להפרישם כלל. יש לציין, שהסיבות לחיתוך או סימון מראש של התרומות (עיין פרק ב' קטע ו) שייכות גם במעשרות. חוסכים בברכות, ומקלים בטורח החיתוך. מצד שני במשניות ובאחרונים לא דובר כלל על הפרשה מראש של מעשרות. כל הדיון היה לגבי תרומות וחלה. לכן נראה שבכל מקרה אין צורך להפרישם

3. שיקול דומה מובא בחזו"א דמאי י"ב ד"ה וכתב.

4. למשנה א' ד"ה הנחתומים.

5. ספר א"י עמ' קי"ז הע' ו.

6. מ"ב, סד"ה אחד: "צריך שיפרישם מן הכרי לגמרי ויניחם בצד הפירות כפ' הרמב"ם בחיבורו".

7. ספר א"י עמ' קט"ו.

מראש, לולא הבעיה שמעלה החזו"א של "דלמא יניח מן התרומה אצל החולין". בעיה זו פחות הריפה מבחינת תוקף האיסור כשמדובר על מעשרות (עיין בנושא תנאי בייד לקמן פרק ו' קטע 6).

ב. התיחסות מוקדמת למאית של תרומת מעשר

1. הסרת המאית משאר הפירות

נהוג היום להסיר (או לסמן – עיי"ל) את תרומת המעשר בכמות של מאית, יחד עם התרומה גדולה, כבר בתחילת ההפרשה. מדוע לנהוג כך, בשעה שאת קריאת השם לתרומת מעשר יעשה רק מאוחר יותר?
מנהג זה מקורו עוד מימי התנאים, והיא מוזכרת במשנה (דמאי פ"ה מ"ב): "הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר כאחת".
מה יכול להביא אותו לרצות בכך?

א. מסביר הפני משה (ירושלמי שם סו"ה מתני'), שיש כאן עצה פרקטית, ולא חובה על התורם. שלא יטרח בהפרשתן זו אחר זו. כלומר: יעשה חיתוך בפרי רק פעם אחת. כמובן שזה מתאים לשיטה הסוברת שיש לחתוך בפועל, אם כי ניתן גם לומר שיש טורח בסימון מיוחד ומדויק כל פעם מחדש.

דומה לכך מופיע בפרוש הניר לירושלמי דמאי (מודפס בירוש' תבונה, עמ' ק"פ): דהרוויח טרחתו שלא למוד שנית לאחר שהפריש תרומה גדולה, אם יפריש תחילה תרומה גדולה, יצטרך לשם כך למוד את הכרי, אפילו כדי להפריש באומד. צריך הערכה קרובה למציאות. אח"כ לצורך הפרשת תרומת מעשר יצטרך למוד שנית את הכרי, עכשיו שמפריש שניהם יחדיו⁸, חוסך טרחה זו. די לו במדידה מדויקת אחת של הכרי⁹.
כך גם מסביר החזו"א¹¹: המטרה היא להקל על התורם. אם יפריש כל תרומה בנפרד, יקשה עליו לדייק, ובמיוחד בתרומת מעשר הדורשת דקדוק. הוא יאלץ לעשות תנאי שאם מותר על הכמות המדויקת של תרומת מעשר, הרי שבצפון התרומ"ע יהיה תרומ"ע על דרומו, כדי לחסוך זאת, הוא מפריש הכל יחד, ועושה חלוקה פנימית המאפשרת דיוק בתרומת מעשר¹¹.

ב. ע"י הפרשה בו זמנית זו מצמצמים את מספר הברכות שמברכים.

בירושלמי (דמאי פ"ה ה"ב – י"ז ע"א) ישנה מחלוקת אם יש לברך על כל סוג של הפרשה בנפרד, או על כולם יחד. בתוספתא ברכות (פ"ו) משמע לכאורה שמברכים על כולם יחד¹². כך הביין בכסף משנה (על הרמב"ם לקמן). אך אינו מוכרח (ועיין באור תוספתא כפשוטה – עמ' 116).

8. ואומר נוסח מסוים מאד – עיין להלן פרק ג' קטע 2 שיטת הניר בענין זה.
9. ואולי לפי הגר"א (עיין שם) גם זה לא, שכן את מה ששם בצד, שם באומד, ואין צורך במדידה מדויקת דווקא.
10. דמאי י"ב/ב ד"ה פ"ה מ"ב.
11. וכפי שיבואר לקמן בפרק ג'.
12. כשהוא מפרישן אומר: "ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש תרומות ומעשרות".

הרמב"ם (מעשר פ"א/הט"ז) פוסק לך:

"המפריש מעשר זה מברך תחלה כדרך שמברכים על המצוות וכן מברך על מעשר שני ועל מעשר עני ועל מעשר מן המעשר מברך על כל אחד בפני עצמו. ואם הפריש הכל זה אחר זה מיד, ולא סח ביניהם – כוללן בברכה אחת ומברך להפריש תרומות ומעשרות."

באופן זהה פוסק השו"ע (של"א/ע"ח). ומכאן החשיבות לא לדבר מתחילת ההפרשה עד סופה. כך פסק הרדב"ז (חי"ב/תשל"א), ספר א"י (עמ' קי"ד) ועוד. הפרדת תרומת המעשר מלכתחילה איננה הכרחית לענין זה, אך בהחלט תורמת לרצף ההפרשה, ומאפשרת לבכך ברכה אחת על הכל. יש לציין כאן, שבציץ אליעזר (חי"א/עמ' קע"ג) מזכיר נוסח קדום בירושלים, בו הפרישו תרומ"ג ותרומת מעשר בנפרד מחשש שלא יוציא שעור הראוי, עיי"ש.

2. בעל הבית מפריש תרומת מעשר

כמובן, עצם האפשרות לבעה"ב להפריש תרומת מעשר היא חידוש. אבא אלעזר בן גמלא דרש זאת מהפסוק:
 "כשם שיש לו רשות לבעה"ב לתרום תרומה גדולה, כך יש לו רשות לבעה"ב לתרום תרומת מעשר" (גיטין ל' ע"ב – ל"א ע"א).
 י"א שהמשנה בדמאי היא אליביה¹³, ודעתו זו גם נפסקה להלכה¹⁴. למרות שלגבי דרשות אחרות שלמד מפסוק זה ישנה מחלוקת בפסיקה, הלכה זו היתה מוסכמת מאז ומעולם¹⁵.

13. עיי' למשל ר"ש למשנה ב', אר"ה זה שעשיתי. ובענין העמדת המשנה בדמאי כרבנן או כאב"ג – עיין לקמן פרק ה, קטע 3.
 14. רמב"ם פ"ג תרומות הי"ב; שו"ע של"א/כ"ח.
 15. עיין רדב"ז לרמב"ם שם. ויש לעיין קצת מדוע המחבר לא ציין זאת במפורש בהלכה כ', ורק ביסס ע"ז הלכה בהלכה כ"ח.

ג. קריאת שם חולין למאית בתחילת נוסח ההפרשה

הצגת הבעיה

אחד ההבדלים הגדולים שבין סוגי הנוסחאות השונים, הוא בנקודה זו: האם להתיחס כבר בתחילת נוסח ההפרשה למאית העתידה להיות תרומת מעשר, ולקרא לה בינתיים בשם "חולין" או "טבל"¹⁶.

מאית זו עוברת מספר גלגולים. לפי המשנה בדמאי (שם) אומר תחילה:

"אחד ממאה שיש כאן הריז בצד זה חולין".

בשלב מאוחר יותר הופכים אותה למעשר:

"מאה חולין שיש כאן הרי זה בצד זה מעשר".

רק לבסוף מגיעה המאית ליעודה הסופי:

"זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו".

מהלך ענינים זה נראה תמוה. מובן מדוע יש לקרא תחילה לחלק זה מעשר, שהרי תרומת מעשר ניטלת מן המעשר, ולא מחלקים אחרים. אך מדוע לקרא לו בתחילה בשם חולין? האין כאן סרבול מיותר?

ואכן יש מנסחים באחרונים שהשמיטו משפט זה. עיין בנוסחאות השונות. וכך אומר

החזו"א (דמאי י"ב / ב אד"ה יש):

"בפשוטו אין צורך לומר שיהא חולין ואח"כ לקרות עליו שם, אלא אפשר

לומר: יותר מאחד ממאה תרומה. ובוודאי יש כאן מה שיש ללמוד מזה,

אבל מ"מ לא קבע התנא הדבר חובה על התורם".

ברם, הרמב"ם (תרומות פ"ג/הכ"ד) פותח את נוסח ההפרשה כך:

"אחד ממאה שיש כאן הרי הוא בצד זה שהפרשתי והרי הוא חולין".

כך גם בשולחן ערוך (יו"ד, של"א/כ"ח), ובשו"ת מטה יוסף ח"ב¹⁷. בכרם ציון¹⁸ באחת

הנוסחאות, מוסיף את המילה "עכשיו": "...והרי הוא עכשיו חולין".

הרב טוקצינסקי בספר א"י (עמ' קט"ז) מנסח:

"החלק האחד ממאה שיש בידי (או מונח לפני) שבצר פלוני, עודנו חולין

כמו שהיה".

ובציץ אליעזר (ח"א/ס"ד):

"החלק אחד ממאה שבידי עודנו טבל".

ונוסחת הראשל"צ הרב מרדכי אליהו שליט"א:

"אחד ממאה שבידי ישאר טבל"¹⁸.

ננסה א"כ להבין מה שיש ללמוד מזה, ומדוע נוסחו הדברים כך בנוסחאות הקדומות

של המשנה, התוספתא, רמב"ם ושו"ע.

16. בענין חולין או טבל: עיין רע"ב לדמאי פ"ה/מ"ב שהמשנה קוראת לזה חולין, אך הכוונה לטבל – "ישאר חולין כמו שהוא עתה בטבלו", וכן בר"ש שם, ועיי' ירושלמי שם: "הרי הן בצד זה חולין טבל". ועיי' תוספתא כפשוטה פ"ה באור ארוך הע' 13 שבבב"י מדויק ליתא למלה טבל. ועיי' שג"י תוספתא "הרי זה בצד זה מעשר" והכוונה לציון מקום עתידי בלבד ולא לקריאת שם אחרת נמצא מקדים. בנוסחאות השונות מופיע חולין, ולפעמים טבל. להלן נתיחס רק לנוסח של "חולין".

17. מובא ציץ אליעזר ח"א, נוסחה ה'.

18. תרומות ח"ב, הלכות פסוקות פ"ט/ע"ד.

2. הבעיה בירושלמי (דמאי פ"ה/סוף ה"ב).

מתברר, שההתלבטות בענין משפט הפתיחה של המשנה לנוסח ההפרשה, עלתה לדיון כבר בתלמוד ירושלמי:

"הרי הוא בצד זה חולין טבל — ויאמר: הרי הוא בצד זה מעשר?
— נמצא מקדים.

ויאמר: הרי הוא בצד זה תרומה?

— נמצא או פוחת על התרומה או מוסיף על התרומה. מתוך שהוא אומר:
הרי הוא בצד זה חולין טבל, או פוחת מן התרומה או מוסיף על התרומה —
אין בכך כלום."

שתי הצעות לגמרא, חליפות למשפט הפתיחה. הראשונה: לקרא למאית בשם מעשר. זה נרחה, שכן נמצא מקדים מעשר לתרומה. על הסדר מוכרחים לשמור. ההצעה השניה היא המעניינת אותנו. היא מתיחסת כנראה לאותו חלק ממה שנטל הצידה, המיועד לתרומה גדולה. ל-1/50 המונח, יחד עם המאית, בצד. ושואל הירושלמי: מרוע לא להתחיל את נוסח ההפרשה מיד בהפרשת תרומה גדולה?

1. הפני משה מסביר את תשובת הגמרא כך.

החשש הוא מפני שבוש בהפרשת תרומת המעשר. תרומה גדולה אפשר להפריש גם לא בשעור הראוי — "באומד", אך תרומת מעשר חייבת להיות בכמות מדויקת, "במידה"²⁰. נזכור שמראש נטל הצידה כמות של 1/50 ועוד 1/100.

מעתה החשבון של הפני משה הוא כך: אם תחילה יפריש או יקרא שם לתרומה גדולה (2 יחידות, 1/50), הרי שנשארו עבשיו בכרי כמות של 98 יחידות. מאית מזה זה תרומת מעשר. כלומר: 0.98 יחידות. זו הכמות המדויקת, ואם יפריש את המאית ששם קודם בצד (יחידה אחת) — נמצא שמפריש תרומת מעשר באומד!

על כן, עוד בשלב הראשון כשיש עדיין מאה יחידות, מיחד מאית מזה לחולין. אין הוא יכול כמובן לקרא לזה כבר בשם תרומת מעשר, שנמצא מקדים. אך לפחות את הכמות הזו "משריין" לתרו"מ. באופן זה, מוטל עליו להפריש יחידה שלמה לתרומת מעשר, ולא 0.98, וזה יותר קל לו לעשות. את שאר החלק שנטל הצידה, מייחד לתרומה גדולה, וגם אם לא נשארה בצד כמות מדויקת של 1/50, אין בכך כלום שכן תרומה גדולה ניטלת באומד.

פרוש הפני משה צריך עיון.

משמע שכל הבעיה היא טכנית — איך להפריש במידה 0.98 יחידות. אך אם כך הדבר, מדוע בעיה זו מתעוררת רק כשבא להפריש תחילה תרומה גדולה? וכי אם יש לו לדוגמא 23.689 ק"ג חיטה קל לו להפריש מזה מאית, אפילו אם אומר תחילה שהמאית תהיה חולין?

ועוד: איך קריאת שם של חולין תחילה פותרת את בעית הדיוק? הרי בכל מקרה קריאת שם סופי לתרומת מעשר נעשית לאחר הפרשת תרומה גדולה, וחיובו להפריש 0.98 יחידות נשארה בעינה, עם כל הקושי שבזה! מדוע "שריין" ה-1/100 לפני הפרשת תרומה גדולה לגיטימית?

19. עיין הערה 16 לעיל בענין חולין או טבל.

20. עיין בענין זה בפרק ו' שם הרחבנו בשאלה אם תרומת מעשר מופרשת באומד או במידה.

2. הרידב"ז (לירושלמי שם), בעקבות הגר"א²¹ הוא מסביר שבעיתנו עולה בירושלמי. לדעתו בעיה זו בקשר למשפט הפתיחה מופיעה בעמוד הקודם. כך היא גורסת הגר"א. אף לדידו, החשש הוא מפני שבוש בהפרשת תרומת המעשר, וכך גורס הגר"א במפורש בגמרא²². וזה לשון הרידב"ז:

"הא דינא דתרומה דנוטל מן האומד, ושמא לא יכוון ויטול פחות או יותר, ולא ישאר שעור אחד ממאה בצמצום על תרומת מעשר."

שוב: בעיה טכנית. מונח לו בצד 1/50 ועוד 1/100. מכיוון שתרומה גדולה ניטלת באומד, עלול לקחת יותר מדי, יותר מ-1/50, וזה יבוא על חשבון ה-1/100 של תרומת המעשר. לחילופין: עלול לקחת פחות מ-1/50 וישאר יותר מדי לתרומת מעשר. נמצא לא מפריש תרומת מעשר במידה²³. והפתרון:

"ע"כ מגביל חלק אחד ממאה לבד והשאר לתרומה, כדי שיהיה תרומה רק השאר מאחד ממאה, וע"כ כשעושה אח"כ תרו"מ, הוא עושה השיעור מצומצם לאחד ממאה."

ע"י שמיחד מראש מאית לתרומת מעשר, קובע מראש גודל זה, ותרומה גדולה זה השאר המונח בצד. לא התיחס הרידב"ז לבעיה שהעלה הפני משה בענין הדיוק של פחות ממאית²⁴.

המהר"א פולדא מסביר בצורה דומה את הירושלמי: ע"י שמפריש תרומה גדולה באומד גורם לפחת או תוספת בתרומת מעשר. המהר"א פולדא מדגיש, שמדובר בקביעה בפה, "הפרשה" בפה של התרומה גדולה, ולא הפרשה בפועל של התרומה הגדולה מהתרומת מעשר.

ומוסיף המהר"א פולדא ביאור. מדוע בעיה זו מתעוררת רק כאשר הפריש בהתחלה את שתי התרומות יחדיו כמקרה במשנה בדמאי? מדוע אין בעיה כזו באדם המפריש בהתחלה תרומה גדולה בפני עצמה? מדוע הוא לא צריך לומר קודם שמאית תהיה חולין?

עונה הוא כך: שם, אם פוחת או מוסיף בתרומה גדולה – יחזור לכרי, ואח"כ מהכרי ימדוד וימנה וישקול ויפריש מעשרות. משא"כ כאן – העודף על התרומה נשאר בצד, ולא נמנה במידה יחד עם כל תרומת המעשר.

קשיום כשיטתם

גם הבעיה שהם העלו לא נפתרה. אם צריך להפריד משם את התרומה הגדולה, באומד בלי למדוד, איך יצליח להותיר שם בדיוק מאית? הרי צריך להפרידה לפני

21. ביאורי הגר"א כת"י א', ובשנות אליהו למשנה.

22. יצמצא או פוחת על תרומת מעשר או מוסיף על תרומת מעשר."

23. אגב: רואים שלדעתו גם אם הפריש מראש מספיק לתרומה גדולה ותרומת מעשר ביחד, ככונת המשנה והברייתא, בכ"ז נוטל אח"כ את התרומה גדולה בנפרד. עקב כך מתעוררת הבעיה.

24. עיין בירושלמי תבונה, עם פירוש תולדות יצחק וביאורי הגר"א (עמ' 49), שם הביא הגה"ה לביאור הגר"א, שדברי ר' יוסי על תנאי בי"ד בהמשך הגמרא באים לפתור את בעית ההפרשה בפחות ממאית המתעוררת כשמפריש תחילה תרומה גדולה ורק אח"כ תרומת מעשר. ועוד עיין שם עמ' 29 בהערות לתולדות יצחק הע' ב' שהבין את הסבר הגר"א והרידב"ז ביחס לשכוש בהפרשת מעשר! וט"ס, שכן בהוצאה זו עצמה הדפיסו תרומת מעשר בגר"א.

שקורא שם סופי של תרומת מעשר למאית. מה עזר בזה שקרא למאית שם? ואם מסתמך על כך שהמאית כבר מסומנת, הרי יוצא שמפריש תרומה גדולה בשעור מדויק של $1/50$, וזה אסור כי מפריש במידה!

ואם אין צורך להפריד בפועל, כפי שאומר המהר"א פולדא – אז כל הבעיה לא מתחילה כלל, כי בקריאת שם אין בעיה לקרא שם תרומה גדולה לכמות באומד, ולקרא שם אח"כ במידה למאית שתהווה תרומת מעשר. ממילא החלוקה הפנימית ביניהם אינה מתבצעת בפועל. אין סיבה להתחיל בקריאת שם חולין למאית. אם נחזור לעיין בדברי הגר"א עצמו נמצא פתרון לתמיהות אלו.

מעיון גם בדברי הגר"א בשנות אליהו (פירוש האריך) ניתן להבין שהבעיה בדיוק בהפרשת תרומת מעשר נובעת מכך שבהתחלה הפריש באומד את ה- $1/50$ ועוד $1/100$. לא כמו שהבנו קודם שהפריש כמות מדויקת של שתי התרומות. ממילא, אם יפריש תחילה כמות של $1/50$ לתרומה גדולה, מלבד הבעיה שמפריש במידה, עוד יוצר מצב שאינני בטוח שנשאר בצד בדיוק $1/100$. הרי ההפרשה הראשונית היתה באומד. שוב אין כאן הפרשת תרומת מעשר במידה.

בעיה זו נפתרת בכך שמפריש תחילה $1/100$ כחולין וכמות של "השאר" לתרומה גדולה.

וכך לשון הגר"א בביאורו לירושלמי:

"אבל השתא כשאומר א' ממאה יהיה חולין טבל, והשאר תרומה, ואח"כ עושה אותו הא' ממאה תרומת מעשר – א"כ התרומת מעשר ודאי מצומצם הוא. ומה שפיחת או הוסיף כשסיים הא' מל"ג ושליש, הוא בתרומה גדולה שנטלת באומד דווקא, ושם אין לחוש אם פיחת או הוסיף". כל האומד שהיה בהפרשה הראשונית, תתבטא רק בתרומה גדולה²⁵. תרומת המעשר תהיה במידה.

על ידי זה נפתרו בעצם גם הבעיות האחרות שהועלו לעיל; הבעיה שהעלה הרידב"ז – שהפרשת תרומ"ג תפגע בתרומת מעשר, וגם הקושיה שהקשינו על דבריו – שהפגיעה בתרומת מעשר תשאר גם לאחר הפתרון לקרא שם חולין בהתחלה. הענין הוא כך:

אם מדובר על הפרשה וחתוך בפועל (או עשיית רושם כפי שגר"א עצמו אומר שם) – ע"י היפוך סדר הרישום מצליח לרשום בדיוק $1/100$ חולין, וכל הנשאר, בכמות בלתי מדויקת, יהיה תרומת גדולה. שלא כמו אצל הרידב"ז ומהר"א פולדא, הפרשת תרומה גדולה באומד איננה פוגעת כאן בתרומת מעשר, כי יש "עודף" של האומד מההפרשה הראשונית. וכך יוצא, שיכול להתבסס ולהסתמך על הרישום הראשוני בו הגדיר את ה- $1/100$, ועל סמך רישום זה להפריש תרומה גדולה, ואעפ"כ מפריש הוא תרומה גדולה באומד, כדינה. בכך התגברנו על המכשול שהיה בפירוש הרידב"ז²⁶. כמוכן, אם די רק לקרא שם לתרומ"ג ותרו"מ (לאחר שהפריש את שתי הכמויות יחד בהפרשה הראשונית), שוב אין משמעות לכל הבעיות האלו. יקרא שם תחילה לתרומ"ג באומד ("כמות כ"ש יהיה תרומ"ג" או "כמות בערך של $1/50$ יהיה תרומ"ג") ואח"כ יקרא

25. בכך נפתרה הבעיה שהעלה הניר – לקמן.

26. והגר"א בשנות אליהו אינו מודאג מבעיה טכנית לדייק בכמויות קטנות, כפי שהופיע בפני משה.

שם ל-1/100 בתור תרומת מעשר. כפי שהקשינו במהר"א פולדא. אין שום טעם לקרא שם חולין למאית.

כנראה, החזו"א (רמאי יב/א סד"ה עוד) למד בצורה זו את הירושלמי: "ובירו' אמרו, דלכך אינו אומר אחד מנ' תרומה ברישא, דדלמא הפריש מעט יותר מג' סאה; ותרומה לא אכפת לן אי מוסיף, אבל תרומ"ע א"א להוסיף. ומבואר דמתני' דלא כא"א ב"ג" (המתיר תרומ"ע באומד)²⁷. (החזו"א עצמו, בנוסח שלו, מוותר כליל על משפט הפתיחה, ואכמ"ל).

3. שיטת הניר (רמאי פ"ה, ריש ה"ב עמ' קעט בירו' תבונה).

אם בקריאת שם בלבד עסקינן אז: "מה לי אם אומר: כל הנמצא בכאן חוץ מאחד ממאה הרי היא תרומה, מאם אומר: אחד מחמשים הנמצא בה הרי היא תרומה? מכדי יש בזו שלשה חלקי אחד למאה, וכשאומר: השאר, מזה שיהיו נשאר אחר שיוציא ממנה אחד ממאה, היינו תרי חלקי מאה! ואמאי קרית לה מאומד כה"ג טפי, מאם אמר: אחד מחמשים הנמצא בה הרי היא תרומה גדולה?"

כלומר: לא הרווחת כלום בשינויי הלשון ובקריאות השם חולין קודם, לפחות לגבי התרומה גדולה. גם אם תתחיל ב-1/50 וגם אם תתחיל במאית – התוצאה זהה: תרומה גדולה במידה. וכל זה נובע מכך שהפריש בהתחלה כמות מדויקת של שלש מאיות לצורך שתי התרומות.

הניר מציע שם פתרון מה: יתכן שעצם השתמשות בלשון "והשאר תרומה" מהווה הפרשה "באומד", יותר מאשר כשאומר: "אחד מחמשים הוא תרומה". ועוד חזר לומר שכל עוד לא מפריש בפועל, אין המלים שאומר נחשבים כמידה: "כל שאינו מודד ממש במידה, אפילו אי אומר: אחד מחמשים תרומה, מותר, ואין כאן משום תורם במידה".

בסופו של דבר, מציע הניר הסבר אחר בירושלמי. אם מדובר רק בדיון על קריאת שם חולין או שם תרומה קודם, הרי שלירושלמי פשוט שא"א להתחיל לקרא שם תרומה תחילה. ולא בגלל שאז יצא שהפרשת תרומה גדולה במידה. שכן בעיה זו באמת אין לה פתרון בזה שאתה קורא שם חולין תחילה. לא הרווחת כלום וכנ"ל. אלא שיש בעיה אחרת ביחס לתרומה גדולה. אם יתחיל בקריאת שם תרומה ל-1/50 – הרי רוצה שיחול על ה-1/50 שבתוך מה שנטל הצידה. ברם, "אין שייריה ניכרין". התרומה הזאת מעורבת עם השיירים (שאר מה שנטל הצידה). אם כך – התרומה אינה חלה.

לכן פשוט לירושלמי, שאם מדובר בקריאת שם, חייב לומר תחילה שהאחד ממאה שבצר יהיה חולין. או אז כשיבא אח"כ לקרא שם תרומה גדולה ל-1/50 שיש שם, היא אינה חלה על המאית הנוספת שיש בצד, רק על כלל הפירות בכרי, ולכן שפיר נחשב ש"שייריה ניכרין".

טוען הניר בעקבות כל זאת, שהירושלמי לא מתעסק עם קריאת שם בלבד. הצעת הירושלמי היא שאת התרומ"ג יפריש בפועל לעצמה הצידה, ולא רק יקרא לו שם,

27. וע"ע שם קטע ב' סד"ה ויש.

ויפרישו באומד, מתוך אותו חלק ששם בצד. בכך חזר לדרך הרידב"ז לעיל, שהבעיה שמעלה הירושלמי היא, כנגד הצעה זו, שאם יש בצד כמות מדויקת של $1/100 + 1/50$, ומפריש מזה $1/50$ באומד, לא יצליח להפריש אח"כ $1/100$ במידה לתרומת מעשר. ובגלל בעיה זו אומר הירושלמי שא"א להתחיל בהפרשה בפועל של התרומ"ג, אלא יש קודם לקרא שם חולין למאית שיש שם.

כמוכן, שממילא הקשיים בשיטת הרידב"ז, קשים גם עליו.

ועוד מוסיף הניר (עמ' ק"פ), שאם באמת יפריש תחילה תרומה גדולה, יצטרך לחזור ולמוד את הכרי כדי לדעת כמה לקחת עבור תרומת מעשר. הדרך היחידה לחסוך שתי מדידות, היא שיאמר אחד ממאה שיש כאן הרי היא חולין, ונמצא אע"פ שאינו מורד הכרי בפועל ממש פעם שני, יוצא ידי תרומת מעשר בהפרשה האחת שהפריש בתחילה את שלש המאיות מהכרי.

לסיכום שיטת הניר:

- א"א לקרא שם תרומ"ג תחילה – כי אין שייריה ניכרין.
- א"א להפריש בפועל תרומ"ג תחילה – כי ישבש את הפרשת תרומ"ע. וכג"ל ברידב"ז.
- עוד סיבה לא להפריש בפועל – כדי לחסוך שתי מדידות.
- הפתרון: לקרא שם חולין למאית תחילה.

סיכום לבעיה בירושלמי, ומתרונה

1. פני משה: איך לדיוק בהפרשת כמויות לא שלמות של תרומת מעשר – 0.98 יחידות מתוך 100 יחידות).
2. רידב"ז: איך להפריש תרומה גדולה באומד, מבלי שיפגע בדיוק של תרומת המעשר, שהרי הניח בצד כמות מדויקת המספיקה בדיוק לשתי התרומות (הנחת יסוד המונחת ברקע פירושו).
- כך גם פרוש הניר, המוסיף בעיה נוספת: צריך לאפשר לו לחסוך מדידות²⁸. ועוד: אם מדובר בקריאת שם, הרי שכשמפריש הצידה שלש מאיות, אך מתחיל בקריאת שם תרומה ל- $1/50$ בלבד, נמצא מפריש תרומה שאין שייריה ניכרין, ואין התרומה הזו חלה.
3. הגר"א: איך להפריש תרומה גדולה $1/50$, מבלי שיפגע בדיוק של תרומת מעשר, שהרי הניח בצד כמות לא מדויקת, באומדנא, וכשמורידים כמות מדויקת מכמות לא מדויקת – נשארת כמות לא מדויקת²⁹.
- הפתרון: לסמן וליחד כמות של $1/100$ מראש כחולין, ומכאן והלאה להתחיל בהפרשה גופא כאשר מתיחסים לתרומה גדולה בתור מה שנשאר לאחר סימן המאית כחולין. חלק אומרים שיפריש אח"כ בפועל את התרומה גדולה (כנראה הניר), חלק אומרים שירשום מקום (הגר"א) וחלק מסתפקים בקריאת שם לתרומה גדולה באומד, בתוך מה שהפריש הצידה (מהר"א פולדא).

28. גם החזו"א רמו להסבר כזה בפסקה ב'.

29. והסבר דומה לחזו"א בירושלמי בפסקא א'.

הקשיים: המשותף לכל ההסברים הנ"ל, שמנסים ליצור מצב שאת התרומה גדולה מפרישים באומד, ואת תרומת המעשר במידה. על כך יש להעיר מספר הערות: (א) כשמפרישים מראש הצידה כמות הכוללת תרומת מעשר ותרומה גדולה, הר שמנהגנו להסתפק בקריאת שם לתרומה גדולה ולתרומת המעשר. אין אנו מסמנים, ובוודאי לא עושים הפרדה ממש, בחלוקה פנימית בין התרומה גדולה לתרומת מעשר. כפי שצינו בגוף הדברים, במצב כזה בדבור פיו ניתן "להפריש במידה" או "באומד" ללא בעיה. כל עוד יש בצד כמות מספיקה, הרי שהחלוקה הפנימית תתבצע אוטומטית בקריאת שם. אין שום קשיים טכניים בדבר.

(ב) הרב טוקצינסקי מוכיח³⁰ שמכיוון שאף פעם א"א לדרוש דיוק מוחלט בהפרשות, הרי שמוכרחים לומר ש"כל בסתמא דעתו שיהא... כשעור הדרוש למעשר" אפילו שבפועל הפריש קצת יותר. עוד ניתן לומר, שהמעשר חל רק על השעור הדרוש, והעודף יהיה מתנה. ועוד ניתן לדבר על תנאי בית דין בענין זה. הוא מוכיח טענות אלה. גישה זו לכאורה נוגדת את העולה מהירושלמי לעיל ומפרשניו. אין צורך להתאמץ כל כך כדי שתרומת המעשר תהיה בדיוק מאית³¹.

(ג) בנוסף על הכל יש לזכור שהיום אין אנו מפרישים כלל תרומה גדולה בשעור 1/50. אנו מפרישים רק כל שהוא. אין כאן לא אומד ולא מידה. אמנם זה לא פוטר אותנו מלדייק במאית של תרומת מעשר, כאן יש נקודה נוספת. התרומות היום אינן נאכלות ע"י כהן. הן בעצם הולכות לאיבוד. אומר הציץ אליעזר כך (ו"א/עמ' ק"ע):

"...בזמנינו שמפרישים לתרו"ג כל שהוא ואין הכהן אוכל אותה, ואע"פ שירבה במעשרות לית לן בה, דהא לקלקלה אויל. ויעוין בשו"ת רדב"ז ח"ב סי' תשל"א שמבאר שבוה"ז שתרומת מעשר עומד לשריפה ואין הכהן אוכל אותה, אע"פ שירבה במעשרות לית לן בה דהא לקלקלה אויל עיי"ש, ויש להאריך."

המסקנה העולה היא, שהטעם שהיה בזמן המשנה להקדים ולקרא למאית "חולין", על מנת לאפשר הפרשת תרומה גדולה באומד והפרשת תרומת מעשר במידה, והפרשתן בסדר הנכון — איננו רלוונטי כל עוד אין לנו דיני טהרה כתיקתם. ועיין בכל זה לקמן פרק ו' קטעים 8 — 4, ועוד שם ש"א שהמשנה כאב"ג, הסובר שתרומו"ע ניטלת באומד.

לפי"ז כחך שיש לתור אחר הסכר אחר לכך שפוחחים בהתיחסות למאית כחולין.

3. הסברים אחרים להזכרת המאית חולין

עד כאן ראינו את התיחסות הירושלמי לבעית הזכרת המאית כחולין בתחילת הנוסח. ההסברים נסבו סביב לענין דיוק בהפרשת התרומות. באחרונים נמצאים גם הסברים אחרים, ללא קשר לירושלמי.

30. ספר א"י עמ' קט"ז הע' 1.

31. וע"ע באריכות בענין זה בפרק ו' תרומת מעשר באומד או כמידה.

היכר

אומר תפארט ישראל (יכין, דמאי פיה/אות י"ד):

"ונ"ל, דדוקא צריך לומר כן. דאם לא כן, מדמפריש תרומה גדולה ותרומת מעשר יחד, חיישינן שמא יקדים תרומת מעשר לתרומה גדולה. להכי יאמר כן להיכר. וזה כל מה דקמ"ל במתניתין דהכא".

ההחלטה להסיר הצידה מראש את התרומה הגדולה ותרומת המעשר, יוצרת בעיה צדדית. שתי התרומות מונחות ביחד, ועלול המפריש לקרא שם תחילה לתרומת מעשר לפני התרומה גדולה, דבר המנוגד לסדר הנכון. כך גם מבין הרב טוקצינסקי³².

"והטעם שאמרו לציין תחילה את מקום החלק ממאה שלע"ע חולין, משום שאחרי שהוא מרים את החלק ממאה במחשבה שיהא מהמעשר ולתרומת המעשר, חיישינן שמא יקדים תחלה שם מעשר או שם תרומת מעשר לתרומה גדולה".

ובציץ אליעזר (ח"א עמ' קע"ז) מפרש מספר שו"ת מטה יוסף, שהסיבה שאומר תחילה שזה חולין, כדי שלא תתפרש עצם הלקיחה של הקצת יותר מאחוז, כמפריש כבר תרומת מעשר ביחד עם התרומה גדולה. לכן מקדים ומדגיש שאין לו שום כוונה לכך, והמאית נשאר ביןתיים חולין, ואין לו שם תרומת מעשר.

הוא עצמו (שם עמ' ק"ע) דוחה את חששו של התפארט ישראל, וטוען שאין סיבה לחשוש שיקדים.

ראשית

כיוון אחר נמצא במשנה ראשונה³³.

מכיוון שתרומת המעשר נקראת "ראשית", יש מצוה להקדים הפרשתה לשאר המעשר.

"אלא שבהפרשה זו א"א לקרות להם שם, שעדיין לא הפריש המעשר, אינו יכול לקרות שם תרומת מעשר... אבל מצוה לייחד להם מקום תחלה... שתי הפרשות יש: האחת מיד בלא קריאת שם, שמייחדן שיקדשם אח"כ בקריאת שם, וזה מותר אף שלא הפריש המעשר. והפרשה השניה היינו שקורא להן שם, וזה א"א אלא אחר המעשר". במקום לקרא ממש שם לתרומת מעשר, אנו לפחות מיחדים אותה וקוראים לה חולין ובכך מקיימים את ה"ראשית".

לכאורה יש לומר, שאת ענין ה"ראשית" ניתן לבצע בעצם ההפרשה הראשונה של תרומה ותרומת מעשר, עוד לפני אמירת הנוסח. אין הכרח בגלל זה לומר שהמאית היא חולין.

4. סיכום קריאת שם חולין למאית

שתי גישות כלליות ראינו להסביר את משפט הפתיחה בנוסח ההפרשה, המגדיר את המאית בצד כחולין:

32. ספר א"י, עמ' קט"ו הערה 1.

33. פ"ה/משנה א', ד"ה ואומר א' ממאה.

- (1) כפתרון לבעיית הפרשת תרומה גדולה באומדן ותרומת מעשר במידה. יתכן שסיבה זו אינה רלוונטית בתנאים של היום.
- (2) מסיבות של "היכרא" ו"ראשית". אלו יותר הסברים למשנה מאשר סיבות מכריחות. משפט פתיחה זה מופיע במשנה, ברמב"ם, בשו"ע, וכן בנוסח אחד בכרם ציין (הלכות פסוקות עמ' ק"ז) ובנוסח הראשל"צ הרב מרדכי אליהו שליט"א. לעומת זאת הרב קוק (עלת ראייה שני"א), החזו"א (דמאי י"ב/ה') והפוסקים בעקבותיו, וכרם ציין (שם) משמיטים.
- הרב טוקצינסקי מביא כמו השו"ע, אך מודה שהנוסח האחר הוא לגיטימי ומועיל. כך גם משמע מהציץ אליעזר.
- המסקנה העולה, שאם רצוננו לקצר ולפשט עד כמה שניתן, הרי שכאן יש בהחלט אפשרות לוותר על המשפט הפותח: "אחד ממאה שיש כאן עודנו חולין".

ד. קריאת שם לתרומה גדולה

1. פתיחה

דנו עד עתה באריכות אם יש לפתוח את נוסח ההפרשות במשפט הקדמה המגדיר מאית ממה שבצד כחולין. עכשיו עלינו לבדוק את הגדרת התרומה גדולה. תחילה נציג את רוב הנוסחאות הקיימות, חלקם בעלי משפט פתיחה, וחלקם בלעדיו.

כל הנוסחאות מניחות שלפני אמירת נוסח ההפרשה, הוסרו תחילה הצידה כמות של פרי שנועדה לתרומה גדולה ותרומת מעשר.

2. הנוסחאות

עם משפט פתיחה:

משנה: "אחד ממאה שיש כאן הרי זה בצד זה חולין, והשאר תרומה על הכל".

רמב"ם: "א' ממאה שיש כאן הרי הוא בצד זה שהפרשתי, והרי הוא חולין, והנשאר מזה שהפרשתי הוא תרומה על הכל".

שו"ע: "א' ממאה שיש כאן הרי הוא בצד זה שהפרשתי, והרי הוא חולין, והנשאר מזה שהפרשתי, שהוא המעט היתר על א' ממאה, הוא תרומה על הכל".

כר"צ 2: "אחד ממאה שיש כאן הרי הוא בצד זה שהפרשתי, והרי הוא עכשיו חולין, והנשאר מזה שהפרשתי, שהוא המעט היתר מאחד ממאה, הוא תרומה גדולה על הכל".

ספר א"י: "החלק האחד ממאה שיש בידי, (או שמונח לפני) שבצד פלוני, עודנו חולין כמו שהיה,

והיותר מחלק האחד ממאה שבידי, שבצד אלמוני, הרי הוא תרומ"ג על כל הפירות שבכר, וגם על החלק ממאה שיש בידי".

נוסח ציץ אליעזר 1, ראשל"צ אליהו: "החלק אחד ממאה שבידי עורנו טבל, היתר על אחד ממאה שבידי בצד צפון, הרי הוא תרומה גדולה על הכל".
 שו"ת מטה יוסף: "אחד ממאה שיש כאן, הרי הוא בצד זה שהפרשתי, והרי הוא חולין,
 מה שהוא המעט היתר על אחד ממאה, הרי הוא תרומ"ג על כל זה שלפני".

ללא משפט פתיחה:

חזו"א: "יותר מאחד ממאה שיש כאן, הרי הוא תרומה גדולה בצפוני".
 ציץ אליעזר 2: "יותר מאחד ממאה שבידי, הרי הוא תרומה גדולה בצפוני".
 כר"צ 1: "יותר מאחד ממאה שיש כאן, הרי הוא תרומה גדולה בצד צפוני, כל מין על מינו".

עולת ראיה: "מה שהוא יותר מאחד ממאה מן הכל שיש כאן, הרי זה תרומה גדולה בצפוני".

כר"צ 3: "היתר על אחד ממאה בצפוני של חלק זה המונח בצד, יהא תרומה גדולה על הכל".

3. "תרומה גדולה על הכל"

הבדל ניכר בין שתי הקבוצות הוא, שכשיש משפט פתיחה, מתווסף לבסוף ציון העובדה שהתרומה הגדולה היא על הכל. מה שלא נמצא כשאין משפט פתיחה³⁴. מסתבר שההסבר לכך הוא פשוט. מי שהגדיר מראש חלק ממה שהונח בצד כחולין, מוכרח להדגיש שהתרומה גדולה מופרשת גם עבורה. "על הכל". מי שפותח מיד בקריאת שם לתרומה גדולה אינו זקוק לזה. ההנחה הפשוטה היא שתרומה גדולה מופרשת עבור כל שאר הכרי, כמו שמעשר הוא מעשר מהכל וכן כולם³⁵.

34. חוץ מבכר"צ 3, שהיא נוסחה מפורטת מאד יחסית.

35. תיין בהמשך בפרק ו' על תרומת מעשר, קטע 11, שיש גם שם תופעה של "תרומת מעשר על הכל". רוב הנוסחאות שמשמיטות תוספת זו כאן, משמיטות גם שם, ויתכן שיש קשר בין הדברים. ההשוואה צריכה להתבצע בעיקר כלפי הנוסחאות שבשני המקומות מזכירים את "על הכל" וכדו'. מי שאומר בתרומת מעשר שזה "על המעשר", זו הדגשה מסוג אחר.

תרומת מעשר	תרומה	
עליו	על הכל	משנה:
על הכל	על הכל	רמב"ם:
על הכל	על הכל	שו"ע:
על הכל	על הכל	כר"צ 2:
על המעשר	על הכל	צ"א 1:
על המעשר	על הכל	כר"צ 3:
על כל זה שלפני	על כל זה שלפני	מטה יוסף:
על כל המעשר	על כל הפירות שבכרי	ספר א"י:
	על הכל	הראשל"צ:
על המעשר		צ"א 2:
		חזו"א:
		עולת ראיה:
		כר"צ 1:

4. הגדרת התרומה

אם משמיטים את משפט הפתיחה, הרי שיש צורך להגדיר איזה חלק ממה שהונח בצד יהיה מעתה תרומה גדולה.

הנוסח של "יותר מאחד ממאה" עלול להטעות את הציבור. משמע מזה שכמות התרומה הגדולה היא יותר ממאת, כאשר בפועל היום הכמות היא מינימלית – כל שהוא. ועוד: בד"כ בהנחיות כתוב לקחת יותר מאחד ממאה בידו או לשים בצד. ועכשיו יוצא שאת זה בדיוק עושה לתרומה גדולה. כך משמע מנסוח זה. אין זה ברור שהכוונה לתוספת שמעבר למאת.

גם כשאומרים "היותר מאחד ממאה" אין המשמעות ברורה לכולם. לגבי הנוסחאות שיש בהם הציון שהתרומה היא "בידו": אין זה כל כך מעשי, שכן אם יש לו פירות רבים לא יוכל לקחת אותם בידו, וברגע שיניחם בצד – הנוסח כבר לא חל עליהם!

הצעתנו היא לומר: "הקצה העליון של המונח בצד".
זוה מוביל אותנו לדיון על הגדרת המיקום הגיאוגרפי של התרומה הגדולה.

5. ציון מקומו הגיאוגרפי של התרומה

הנחתנו היא שמסירים לפני ההפרשה כמות מסוימת הצידה, שתשמש אח"כ לתרומה גדולה ותרומת מעשר. האם חובה לציין את מקומו המדויק של התרומה הגדולה בתוך מה שיש בצד?

נעיין תחילה בנוסחאות שלפנינו. ברובם יש ציון מפורש היכן נמצאת התרומה – בצד צפון או צד פלתי. אך לא בכלם. בנוסחאות הקדומות יותר אין ציון מדויק, ומסתפקים בנתינת כיוון כללית שהחולין הוא "בצד זה" ו"הנשאר" הוא תרומה, וממילא נמצא באותו צד של הכרי. אין הגדרה היכן בצד ההוא זה נמצא – אם בצפון או בדרומו וכד'. מצד שני, יתכן שכשאומרים "בצד זה", ומצביעים על הצד³⁶ מצביעים גם על מקומו המדויק באותו צד, וממילא התרומה הגדולה היא בצד הנגדי. כך כנראה הבין בשו"ת בית זבול לרב חרל"פ (ח"ג/מ"ד). הוא נשאל בענין מנהג שלא לסיים מקום התרומה הגדולה, והשיב שמעולם לא ראה אדם שאינו עושה כן:

"...ותמיד ראיתי מסיימים את מקום התרומה הגדולה, וכך אומרים: מה

שיותר ממאה בצפון או בדרומו, וכלשון המשנה: א' ממאה שיש כאן הרי

זה בצד זה חולין והשאר תרומה, הרי שהצריכו לציין בצד זה".

אפשר להסיק, שצריך לציין את מקומה של התרומה הגדולה. הרב חרל"פ ממשיך להתייחס לשאלה, אך "בצפון" נחשב להגדרה מספקת, הרי לא ברור היכן מסתיים הצפון ומתחיל הדרום³⁷?

36. עיין חזו"א דמאי י"ב/א ד"ה וגי' הר"מ, שכותב: "וצריך לפרש הרי זה – שמראה על מה שהפריש".

37. ובשלמא לנוסחאות הפותחות בהתייחסות לחולין – כל מה שאינו חולין, כל הנשאר, מהוזה תרומה גדולה בצד מסוים. הבעיה היא לנוסחאות ללא משפט פתיחה.

"רבנן ס"ל דבעינן שנכיר את התרומה לבדה... לענין זה שתהיה התרומה ניכרת אם רק ניכר לפנינו חיטה אחת — די... ועל כן כשאומר בצפוננו או בדרומו, לו יהא שאין כל התרומה ניכרת באיזה מקום מסתיימת... בכ"ז הלא עכ"פ חיטה אחת שבצפון הצפון היא ניכרת — וזה מספיק להיכר התרומה, משא"כ באומר: בתוכו... כל כה"ג אין זה חשיב שהתרומה ניכרת, וזה נכון מאד"³⁸.

לסיכום: ציון הכיוון של התרומה הגדולה נדרש. הצורה הנפוצה של "בצפוננו" לפי נסיוננו מבלבל. יש המרגישים שזקוקים לידיעת כוונת השמיים על מנת להפריש תרומות ומעשרות. ברור שאפשר במקום זה להגיד בימינו וכדו'.

הצעתנו היא: הקצה העליון של המונח בצד, יהיה תרומה גדולה. ועיין לקמן סוף פרק ד' איך משתלב מינוח זה עם קריאת השם למעשר אשר בצד.

ה. קריאת שם למעשר

1. קריאת שם מעשר למאית אשר בצד

בשלב השלישי של נוסח ההפרשה, קוראים שם למעשר ראשון. עד לשלב זה כבר הספקנו להסיר הצידה כמות מסוימת של פרי, שמיועדת לתרומה גדולה ותרומת מעשר. בימינו — קצת יותר מאחוז אחד של כלל הפירות. בנוסף על כך, קראנו שם לתרומה גדולה, לא לפני שקראנו שם חולין לאחוז אשר בצד, לפי חלק מהנוסחאות.

מובן מאליו שיש לקרא שם למעשר ראשון לפני שקוראים שם לתרומת מעשר. הרי תרומת מעשר נקראת בתורה (במדבר ט"ז/י"ט): "מעשר מן המעשר". אפשר לתת תרומת מעשר רק מאותם פירות אשר הוגדרו תחילה כמעשר³⁹. מסיבה זו נמצא בחלק מהנוסחאות התיחסות פרטנית למאית שהוסרה הצידה. הנוסחאות ידגישו שחלק זה הוא מעתה מעשר ראשון. זאת כדי לאפשר הפיכתו אח"כ לתרומת מעשר. מובן, שאין די בכך, ויש לקרא שם מעשר ראשון לתשע מאיות נוספות, שיחד עם המאית שבצד יהוו עשירית. וכך אנו מוצאים נוסח בחזו"א (דמאי י"ב/ב בשם יש אומרים): "אותו אחד ממאה שיש כאן, ועוד תשעה חלקים כמותו הרי הוא מעשר ראשון בתחתון של הפירות"⁴⁰. בואריאציה נוספת בכרם ציון נמצא כך:

"זמה שאני חייב לתת מעשר מכל המאה של חולין אלו, הרי הן בכרי הגדול בצד זה שהפרשתי ממנו, יחד עם האחד ממאה הנ"ל".

גם נוסח המשנה (דמאי פ"ה/מ"ב) התיחס בנפרד למאית המונחת בצד:

"זמאה חולין (נ"א ומהחולין) שיש כאן הרי זה בצד זה מעשר, ושאר מעשר סמוך לו".

38. ועוד עיין בענין שייריה ניכרין בניד לירו' דמאי פ"ה/ה"ב וכשיטתו שחבאנו בפרק ג' קטע 2 וברב חרל"פ הנ"ל בהרחבה גדולה.

39. ר"י בן מלכי צדק לדמאי פ"ה מ"א ד"ה: עשוי תרומת מעשר עליו; פני משה ירושלמי שם הל' א' סד"ה: "מתני" ועוד.

40. נוסח דומה בעולת ראייה שם' שנ"ב, כר"צ תרומות, הלכות פסוקות עמ' ק"ז, ספר א"י עמ' קט"ו, שו"ת מטה יוסף ח"ב, ציץ אליעזר חי"א/ס"ו, הגר"מ אליהו שליט"א, ועוד.

לעומת זאת, עיין ברמב"ם (תרומות פ"ג/כ"ד) מגלה, שהוא השמיט את הרישא, וכתב כך: "והמעשר שראוי להיות למאה חולין אלו, הרי הוא בצד זה שהפרשתי". בעקבותיו פסק השו"ע (ש"א/כ"ח). קשה: איך לשיטתם הפכה המאית אשר בצד למעשר? והרי ללא שלב זה א"א לעשותו תרומת מעשר, ומשמע לכאורה בנוסח שלהם, שכל המעשר נמצא בכרי עצמו!

עונה החזו"א (רמאי י"ב/א'), שכשאומר: "למאה חולין אלו", בהכרח שכלל במאה גם את האחד ממאה שנמצא בצד.

לסיכום: כשאנו באים לנסח קריאת שם למעשר ראשון, האילוץ הראשון הוא, שיש להקפיד לכלול גם את המאית שהונח קודם בצד. יש להעיר, שאם יש מצב שבו אין מסירים מראש הצידה מאית המיועדת לתרומת מעשר, נוסח קריאת שם מעשר יוכל להתיחס לכל המעשר ביחד באופן פשוט יותר.

2. קריאת שם מעשר לתשע עשירות הנותרות

ראגנו לקרא שם מעשר למאית אשר בצד, אשר מהווה עשירת מהמעשר. נשארו לנו עוד תשע מאיות של טבל, שצריך לקרא להם שם מעשר, ובכך להשלים את הכמות הדרושה.

בנוסחאות רבים נכתב בדומה לסגנון הבא:

"...ועוד תשעה חלקים כמותו שהם בצד העליון של הכרי הרי הם מעשר

ראשון" (ספר א"י עמ' קט"ו).

גם כשיש שינויים (לדוגמא: "...עם עוד שעור טבל בצפוניו של הסל, שביחד הם אחד מעשרה מהטבל, יהא מעשר ראשון" – כר"צ עמ' ק"ח). הרי שהמכנה המשותף לכל הנוסחאות האלה הוא, שיש הגדרה כמותית מדויקת של המעשר כחלק אחד ועוד תשעה חלקים, או עשירת מכלל הטבל וכדו'.

ברם, כשבדקים בנוסחאות הקדומים יותר, אנו מוצאים נוסח כללי יותר. נציג בזה אחר זה את נוסח המשנה, ואת נוסח הרמב"ם והשו"ע:

"ומאה חולין (נ"א: ומחולין) שיש כאן הרי זה בצד זה מעשר ושאר מעשר סמוך לו".

"והמעשר שראוי להיות למאה חולין אלו, הרי הוא בצד זה שהפרשתי".

יש להבין, מדוע לא צוין כאן כמות מדויקת של מעשר ראשון? ובכלל, יש להבין מדוע בכל הנוסחאות לא קוראים שם לכל המעשר בבת אחת, אלא מתיחסים בנפרד למאית בצד ולשאר המעשר?

משנה א' בפ"ה בדמאי עוסקת בהפרשת תרו"מ מדמאי. הנוסח שם דומה לנ"ל, ומספר פרשנים מתיחסים לבעיה שהעלנו. גישתם היא, שמכיון שבדמאי אין נותנים את המעשר ללוי (המוציא מחברו עליו הראיה), לא רצו להגדיר במדויק את כמות המעשר. יש טעם לפגם בקריאת שם לכמות מוגדרת של פרי ואח"כ המנעות מלתתו ללוי. זה גם מיותר לקבוע מקום סתם. וכך אומר התוספות יו"ט (אד"ה ושאר מעשר):

"ולפי שההפרשה היא לתרומת מעשר בלבד, אבל המעשר אין צריך להפריש... הלכך קובע מקום ומסיים לאחד ממאה, ולא לכל המעשר, דהיינו לעשרה חלקים ממאה, לפי שאח"כ יצטרך להפריש עוד אחד מהעשרה, ושתי קביעות מקום לשתי שיעורים למה לי? אלא קובע לשיעור

אחד ממאה — שזה יפריש אח"כ, ואומר ששאר מעשר סמוך לו, בלא שעור, רק קובע בסתם: שאר מעשר סמוך לו".
 אומר התפארת ישראל (יבין אות ד):
 "זהו כדי למעט בירור המעשר — שלא יתנה ללוי — בכל מה שיכול, ולא יראה כאוכל מעשרותיו להדיא!"
 דרך אגב הם גם ענו על הבעיה השניה של התייחסות נפרדת למאית בצד. זהו אותו חלק שבפועל נותנים, בנגוד לשאר המעשר.
 הרדב"ז על הרמב"ם (מעשר פ"ט ט"ד) כותב אף הוא בסגנון דומה:
 "ואם תשאל: טורח זה למה? יקרא שם למעשר, ואח"כ יפריש מעשר מן המעשר...? וי"ל, שאם יפריש מעשר או יקרא שם למעשר, היה מחויב ליתנו ללוי, שהרי הוא כאילו הודה שאינו מעושר! לפיכך מפריש תחילה אחד ממאה ומניחו בצד הפירות, ואומר: זה מעשר, כלומר: זה ודאי אני צריך ליתן. ואומר: ושאר המעשר סמוך, כלומר: אם אני חייב בו... כללא דמלתא: כיון שאינו נותן המעשר, למה יקרא לו שם?"
 הסברים אלו לכאורה אינם מספקים. תוספות רעק"א למשנה מקשה שאפשר להבין, כל עוד מדובר בדמאי. אך במשנה ב' מוזכר נוסח זהה של "ושאר מעשר סמוך לו", ושם עוסקים בטבל וודאי! מעשר ראשון מטבל וודאי חייבים לתת ללוי, אם כן מדוע לא לציינו בבירור?
 קושיית רעק"א אינה קשה כל כך על הסבר הרדב"ז ברמב"ם. יתכן שבדיוק מסיבה זו, שינה הרמב"ם בהלכות תרומות מנוסח המשנה. שם (פ"ג/כ"ד) עסק בטבל וודאי, ודבריו הבאנו לעיל. במקום לומר: "ושאר מעשר" אמר הרמב"ם: "המעשר שראוי להיות למאה חולין אלו". יש כאן קצת יותר דיוק מאשר במשנה.
 בתפארת ישראל יש הסבר אחר במשנה ב' (יבין אות י"ח). לדעתו, לאחר שהפריש וקרא שם לתרומה גדולה, א"א יותר לדבר על תשע מאיות שלמות למעשר. אין כאן יותר כמות של מאה. ממילא, הכמות הנדרשת למעשר היא פחות מעשרה חלקים, ואם כבר ייחד מאית (חלק אחד) בצד למעשר, אין צורך בתשעה חלקים שלמים נוספים. הפתרון הוא לומר "ושאר מעשר", בצורה כללית, והכוונה לכמות הראויה.
 אולי רמז לדרך זו הר"ש, כשכתב (מ"ב): "והשאר — כלומר, תשעה חסר מעט שצריך להפריש לשם מעשר, סמוך לזה השליש יהיו". וכן בפני משה: "והשאר מעשר הראוי לכרי זה אחרי שנפרשה התרומה"ג יהיה סמוך לו".
 הערה: לדעת החזו"א⁴¹ אם אומרים נוסח של "ושאר מעשר סמוך לו" יש לקרב את המאית שבצד לשאר הפרות, כדי שאכן יהיה סמוך. דרישה כזו עלולה להכשיל את הציבור הרחב, שאם לא יקרב, לא הפריש מעשר כראוי. אולי זו אחת הסיבות שהביא נוסח אחר, שאינו נזקק לציין מקום המעשר בסמיכות למאית בצד, אלא ע"י ציון גיאוגרפי של צפון, דרום, ימין וכדו'.
 לסיכום: מעיקר בנוסחאות הקודמות עולה, שיש כאן נסיון מכוון "לטשטש" את כמות המעשר ראשון. אם מדובר בדמאי — הסיבה היא בגלל שאין נותנים את המעשר ללוי. אם מדובר בוודאי — הסיבה היא שאין כאן כמות של עשרה חלקים שלמים.

41. דמאי י"ב/ב ד"ה וכתב רע"ב.

שני הטעמים האלו אקטואליים גם היום. גם אם מפרישים כמות כל שהיא לתרומה גדולה, עדיין זה מפחית מהכמות למעשר. ובענין נתינה ללוי, הרי שבמקרים רבים מאד עקרת הבית נמצאת בספק האם כבר הפרישו לפניה, והאם הפירות חייבים בוודאות בתרו"מ (חלקי א"י וכו'), ובמצב זה אין חובת נתינה ללוי. בנוסף על כך יש הסוברים שיש חובת הוכחה על הלוי שהוא אכן לוי, ועד אז פטורים מלתת. כך אנו חוזרים למצב הדומה למצב של "דמאי", ולטעמים שהובאו לעיל.

יוצא לנו א"כ אילוף נוסף, בבואנו לנסח קריאת שם למעשר. עלינו להמנע מלהגדיר במדויק את כמות המעשר, זאת בנגוד למקובל בנוסחאות של האחרונים. עוד יש לציין, שבדיקת הנוסחאות במשנה ובשו"ע מראה, שאין צורך לקרא למעשר ראשון בשם זה. די לומר: "מעשר".

3. קריאת שם למעשר שני או עני

בנוסחאות הקדומות קריאת שם למעשר שני או עני היא בכלליות: "ומעשר שני בצפונה או בדרומו, ומחולל על המעות". (משנה רמאי פ"ה/א"ב, רמב"ם מעשר פ"ט/ו).

גם רבים מהאחרונים אינם מציינים את כמות המעשר שני. (עולת ראיה, כר"צ 1, מטה יוסף ועוד).

ברם, אחרים מפרטים את הכמות. למשל, ספר א"י: "חלק עשירי מכל שאר הפירות, הנמצא בצד תחתן של הכרי, יהיה מעשר שני". ובדרך דומה גם בכר"צ 3, נוסחאות בציץ אליעזר, ועוד. גם הם אינם אומרים בדיוק בכמה מדובר.

לכך מתייחס הציץ אליעזר (ח"א/א עמ' קע"א וקע"ו). יש בעיה לדייק בהפרשת מעשר שני או עני. צריך לתת עשירית ממה שנשאר לאחר שהופרשו כל שאר המתנות. לא קל לחשב את זה. ומכיוון שלפחות לגבי מעשר שני מדובר בקריאת שם בלבד, ללא הפרשה בפועל, הרי שיש שהעדיפו לשון סתמית על פני פרוט שאינו מדייק לגמרי. (בסופו של דבר, גם במעשר עני לא תצא תקלה, אם יתן יותר מדי, על חשבון פרותיו השייכים לו). גם אנו העדפנו להסתמך על המביאים לשון סתמית, בשל הפשטות שמתקבלת. עוד יש לומר כאן, שעדיף לקבוע מראש בנוסח את הברירה בין מעשר שני ומעשר עני, שכן רובא דעלמא אינם בקיאים בפרטי חלופי שנות המעשר, ובאיתור מקור הפרי ובאיזה שנה הוא גדל.

4. ציון מקום גיאוגרפי למעשר ראשון ושני.

כמו כן ברור, שיש להגדיר את מיקום המעשר. במיוחד היום שרבים אינם נוהגים להפריש בפועל גם את המעשר הראשון, ולא רק מעשר שני. שניהם נשארים בכרי, וצריך להבחין ביניהם, על מנת שלא יקרא שם למעשר שני במקום שכבר נקרא בשם מעשר ראשון.

ברמב"ם (פ"ט מעשר ה"ז) מגדיר שהמעשר "סמוך לו" (למה שהוסר הצידה) זה "מעשר שני בצפונה או בדרומה". לכאורה מתעוררת כאן בעיה, שכן מה קורה אם ה"סמוך לו" הוא בצפונה? מקור הבעיה בעצם במשניות בדמאי (פ"ה/א"ב), שם נוסח כמעט זהה.

המהר"י קורקוס (לרמב"ם שם) מסתפק בהסקת המסקנה ש"מלשון רבנו והוא לשון המשנה אתה למד, שהקורא שם צריך לסיים מקום, שכן אמרו כאן לצפוננו או לדרומו, ולא סגי כשאומר שהמעשר בתוכו". אין הוא מתיחס לבעיה שהעלינו.

לעומת זאת בכל נוסחאות האחרונים יש הקפדה כמעט מוחלטת על ציון מקומות נגדיים למעשר ראשון ומעשר עני.

בענין עצם ההגדרה של "בסמוך לו" כהגדרת מקום, אומר המשנה ראשונה (למשנה א'): "משמע דסמוך לו סתם הוי קביעות מקום, אע"פ שאינו מסיים סמוך לו בצד מזרחו או מערבו".

לגבי מעשר שני, הפתרון לכאורה הרבה יותר פשוט. אם בכל הנוסחא דברנו על הצד שהפריש לשם את התרומות, ועל "בסמוך לו", הרי שדי אם נאמר שהמעשר השני נמצא בצד השני⁴²!

שלוש הגדרת המעשר ראשון שבצד עם התרומה הגדולה

כשצינו שהתרומה הגדולה היא "בקצה העליון של המונח בצד" הסתמכנו בין השאר על הרב חרל"פ, שאין העובדה שלא ברור היכן מסתיים הצפון מעכבת (לעיל פרק ד' קטע 5). יש להוסיף כאן, שבפשטות, אין "הקצה העליון" כולל יותר מאשר 15 – 10 אחוזים עליונים של המונח בצד. מה עוד שאם סומך בסתמא על בי"ד, חלה התרומה על הקצה העליון ממש.

המעשר הוא "החלק התחתון". הוא יהפוך אח"כ לתרומת מעשר. כפי שנוכיח להלן, אין צורך שיהיה בדיוק נמרץ מאית. ממילא יוצא, שדי לנו להגדיר את המעשר כ"חלק התחתון של המונח בצד".

יתכן אמנם, שעל פי דעת המפריש, נשאר באמצע חלק ממה שהונח בצד, אשר אינו לא "קצה עליון" ולא "חלק תחתון". במצב כזה הוא "מרבבה במעשרות", אך עיין פרק ו' שלית לן בה.

לדעתנו סביר לומר, שכשמניח בצד כנהוג, כמות שהיא קצת מעל למאית, שה"קצה העליון" מתיחס לתוספת על המאית, וכל השאר זה "החלק התחתון".

בנוסח המוצע, נמנעו הטעויות הנובעות משמוש במונחים של "אחד ממאה" ו"היותר מאחד ממאה".

5. מסקנות

- לפנינו שלשה אילוצים, המנחים את הנסוח שלנו לקריאת שם למעשר ראשון:
- א. במקרה שהוסרה תחילה הצידה מאית – יש לדאוג לכוללה בקריאת שם המעשר, על מנת לאפשר הפיכתה אח"כ לתרומת מעשר.
 - ב. יש להמנע מלהגדיר במדויק את כמות המעשר.
 - ג. יש לציין את מקום המעשר.

42. החזו"א דמאי ט"ו/ו דן בענין הנסח המקוצר של "תהא חלה ההפרשה הכל כמו שצריך". בסוף דבריו מעלה את השאלה איך בדרך זו יש ציון מקום לכל מתנה? ולכאורה הכל מעורבב! ואמנם מישב שם, אך בסוף נשאר בצ"ע.

הצעתנו : מאית, המונחת בצד בחלקו התחתון, יהיה מעשר, ושאר מעשר סמוך לו כל מין על מינו.
 או : החלק התחתון של המונח בצד, יהיה מעשר, ושאר מעשר סמוך לו כל מין על מינו.
 או אם רוצים לחשוש לחזו"א בענין הבעיה של סמיכות חלקי המעשר זה לזה ולא להזדקק לזה :
 מאית, המונחת בצד בחלקו התחתון, בתוספת כמות מתאימה מצד ימין, יהיה מעשר (כל מין על מינו).
 ולאחר קריאת שם לתרומת מעשר יאמר :
 ומעשר שני או עני בצד השני.

1. תרומת מעשר – באומר או במידה

1. הקדמה

שאלה יסודית במסגרת הדיון שלנו היא, האם יש להפריש תרומת מעשר בשעור מדוקדק, או שמא אפשר באומר. גם בימינו חובה להפריש תרומת מעשר. רובא דעלמא של המפרישים, אינם מסירים כמות מדויקת של מאית. האם הפרשתם כשרה? לתוצאות הדיון השלכה על נוסח ההפרשה, שכן אם עלינו לדייק בפעולת ההפרשה, עלינו גם לדייק בקריאת השם של תרומת מעשר.

2. מחלוקת תנאים

במסכת גיטין (ל' ע"ב – ל"א ע"א) נחלקו תנאים בענין הפרשת תרומת מעשר :
 "דתניא : אבא אלעזר בן גמלא אומר : ונחשב לכם תרומתכם – בשתי תרומות הכתוב מדבר, אחת תרומה גדולה, ואחת תרומת מעשר. כשם שתרומה גדולה ניטלת באומר ובמחשבה, כך תרומת מעשר ניטלת באומר ובמחשבה".

רש"י : "אף תרומת מעשר : אע"פ ששיעורה קצוב מן התורה – מעשר מן המעשר – ניטלת באומר".

הרמב"ן⁴³ מביא מפרשים בדברי אב"ג שמסבירים שתרומת מעשר ניטלת רק באומר. לעומת זאת לדעת הרמב"ן, אב"ג סובר שבתרומת מעשר יש אפשרות לבחור ולהפריש באומר או שלא באומר.

תוספות (שם ד"ה כ"ש) מעירים, שלא לכל הדברים מסוגל אב"ג להשוות תרומת מעשר לתרומה גדולה. מן התורה חיטה אחת פוטרת את הכרי לתרומה גדולה, אך בתרומת מעשר נאמר במפורש "מעשר מן המעשר". אי אפשר להפחית מכמות זו. מה שאב"ג לומד הוא, שאם מוסיף על העשירית, ואפילו במתכוון, זה מועיל לתרומת

43. שם אד"ה נטלת באומר.

מעשר, כי היא ניטלת באומד. אין שעור עליון לתרומת מעשר, כמו שאין שעור עליון בתרומה גדולה (עד לגבול מסוים, ואכמ"ל).

רבנן חולקים, וסוברים שיש להפריש תרומת מעשר במדויק. בניגוד לתרומה גדולה הניטלת דווקא באומד. דעתם באה לידי ביטוי במשנה (תרומות פ"ד/מ"ז) האומרת ש: "המונה משובח, והמודד משובח ממנו, והשוקל משובח משלשתן".

בירושלמי (תרומות פ"א/ה"ד) מעמתים משנה זו עם משנה בפרק קמא (משנה ז) האומרת ש"אין תורמים לא במדה ולא במשקל ולא במנין". רבי יהושע בן לוי מעמיד את המשנה בפרק א' בתרומה גדולה, הניטלת דווקא באומד, ואת המשנה בפרק ד' בתרומת מעשר, הניטלת במידה וכו'.

מכאן ברור שמשנה ד' היא דעת רבנן, החולקים על אאב"ג⁴⁴.

הרמב"ם פסק כסתם משנה, וכרבנן (תרומות פ"ג/ו), וכן בשו"ע (ש"א/כ"ד):

"תרומת מעשר אין מפרישים אותה באומד, אלא מדקדקים בשעורה".

לאור מחלוקת בסיסית זו, נבחן מעתה מספר מימרות של תנאים.

3. הסבר משנה דמאי פרק ה' מ"ב

במשנה זו בדמאי העוסקת בהפרשה מטבל ודאי, נוסח הפרשת תרומת מעשר הוא כזה:

"זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו".

הכוונה למאית שהוסר הצידה בתחילת ההפרשה.

לעיל, בפרק "קריאת שם חולין למאית בתחילת נוסח ההפרשה" עסקנו בהרחבה בשאלה מדוע במשנה אומרים תחילה אחד ממאה שיש כאן הר"ז בצד זה חולין. על סמך הירושלמי פרשו הפרשנים, שמשפט זה בא לפתור בעיות המתעוררות בהפרשת תרומת המעשר בדיוק. מובן א"כ, שהנחת היסוד של הירושלמי היא, שמשנתנו כרבנן (חז"א דמאי י"ב/א סד"ה ועוד).

ברם, יש המעמידים משנתנו כאבא אלעזר בן גמלא. הר"ש (ד"ה והשאר) ורע"ב (ד"ה זה שעשיתי מעשר). זה ההסבר, לדעתם, לכך שמדובר על הפרשת מאית, למרות שלמעשה אחרי הפרשת תרומה גדולה, יש להפריש פחות ממאית. בכך מוסבר גם איך יתכן שבעל הבית הישראלי מפריש תרומת מעשר. לפי אאב"ג מותר לו⁴⁵.

לרדב"ז (רמב"ם תרומות פ"ג/כ"ד) אין זה נראה סביר להעמיד סתם משנה כאאב"ג, ועוד לפסוק כמותו ברמב"ם וש"ע בנקודה בה חולק על רבנן. לכן הוא (ואחרים) סובר שמשנתנו כרבנן⁴⁶. חוסר הדיוק בהפרשת תרומת מעשר ניתן להסביר באפשרות גם לרבנן להפריש

44. תוס' גיטין שם אר"ה ניטלת, רמב"ן שם, וע"ע תוס' שם קשיים הנובעים מירושלמי תרומות פ"ד/הלכה ה', שם דנים אם המשנה של "המונה משובח" היא אליבא דאאב"ג או רבנן, ושיטתן המיוחדת של תוס' העולה מהקשיים, והבאנה בסמוך בקטע 4.

45. וע"ל בפרק "התיחסות מוקדמת למאית של תרומת מעשר", קטע 2 שדין זה האחרון מוסכם לכו"ע, ולכן אין זה סיבה להעמיד דווקא כאאב"ג.

46. עיין לדוגמא ניר ריש ה"ב, הטען שלאאב"ג מותר להפריש תרומת מעשר באומד, אך המעשר עצמו צריך להיות במידה. כאן במשנה יוצא שגם המעשר אינו במידה וממילא אי"א להעמיד משנתנו כאאב"ג.

"בעין יפה". כל עוד מדובר בהפרשים מזעריים של בין 0.98 ל-0.1, גם לרבנן אין זה נקרא הפרשה באומד (ק"ו היום שמפרישים רק כל שהוא לתרומה גדולה – ההשפעה על כמות התרומת מעשר היא זניחה).

כמוכן שלפי הירושלמי ומפרשיו, הוספת משפט הפתיחה המגדירה את המאית המיעדת לתרומת מעשר כחולין, פותרת את בעית חוסר הדיוק שבתרומת מעשר⁴⁷. עלינו לקחת ענין זה בחשבון בנוסחאות אשר מחסירות את משפט הפתיחה הזה, ולבחון האם בכל זאת מוכרחים לדייק לחלוטין בהפרשת התרומת מעשר.

4. "רבן גמליאל אומר: אל תרבה לעשר אומדות" – אבות פ"א / ט"ז

מה סובר רבן גמליאל במשנה שם, בקשר לווכוח על הפרשת תרומת מעשר? המהר"ל בפרושו דרך חיים⁴⁸ סובר שרבן גמליאל במשנתנו בשיטת אבא אלעזר בן גמלא. תרומת מעשר ניטלת באומד. ואם תרומת מעשר, שיש לה שעור בתורה, ניטלת באומד, אין מניעה שגם המעשר עצמו ינטל באומד. לפ"ז פרוש דברי ר"ג הוא כך: "מ"מ, אל תרבה לעשר אומדות, רק כאשר צריך ואין לו פנאי. אז מותר. אבל להרכות, שכך יעשה קביעות לעשר באומדנא – אל יעשה כך. אף כי האומדנא הוא קרוב לוודאי, אף מזה יסתלק. כי אין ראוי לאדם רק שיהיו כל מעשיו ברורים מסולקים מן הספק".

מותר מצד הדין ליטול באומד, אך ראוי להתרגל להפריש מדויק. תוספות יו"ט מביא כנגדו את הר"ש לתרומות פ"ז / א, ואת תוס' גיטין⁴⁹ הסוברים לדעתו שר"ג באבות אינו תואם לדעת אבא אלעזר בן גמלא. ונראה שלא דק, שכן ר"ש ותוס' עוסקים בגמ' מנחות (ניד ע"ב) המזכירה את התוספתא ש"המרבה במעשרות – מעשרותיו מקולקלים", ולא הוזכר שם דבר ממשנה זו באבות.

אמנם לגופו של ענין נכון הוא, שפשט המשנה הזו באבות היא כרבנן, הנמנעים מכל צורה של אומד, חוץ מבתרומה גדולה, שם מצוה היא ע"מ שיתרום בעין יפה. אלא שאם באנו לתוס' ור"ש, הרי שבעקבות קושי על ירושלמי לתרומות שם, מסבירים הם את דעת רבנן אחרת. "רבנן מודו דמאומד הוי תרומה. אבל אין מצוה לעשות מאומד. ולא חשיב מרבה במעשרות במתכווין לאומד יפה, אלא במתכוון להרבות ומרבה במתכוון".

זו אפשרות בר"ש שנדחית, אך זו מסקנת תוס' בגיטין⁵⁰. לפי זה מחלוקת רבנן ואב"ג היא כזאת: לרבנן: מותר לעשר באומד בתנאי שאינו מתכוון להרבות. אך לדעתם אין בזה מצוה וזה לא רצוי.

לאב"ג: מצוה לעשר באומד, ואף מותר להרבות בכונה. ברור שיש כאן אפשרות להסביר את המשנה באבות אליבא דרבנן.

47. עיין לקמן קטע 8.

48. מביאו גם תו"ט על אתר.

49. ל"א ע"א ד"ה כשם.

50. ד"ה ניטלת. וכן מלאכת שלמה למשנה ב' אד"ה עוד בפ"י ר"ע.

לעומת זאת לרמב"ם⁵¹ הסובר שלרבנן אסור כלל לעשר באומד, וכן מסקנת הר"ש, מתעוררת השאלה: כמי משנה באבות? אם כאב"ג – הרי אין מניעה לעשר אומדות. ואם כרבנן, מדוע נקטה המשנה לשון עצה, ולא איסור מוחלט?

אומר בענין זה ר"י ן' שושן (בתרי"ט למשנה אבות):

"תימה בעיני: למה לא אסר בהחלט מכל וכל שלא לעשר אלא במדה, ולימא: ואל תעשר אומדות. מאי: ואל תרבה?

ולכן אני אומר, שהכוונה שאפילו שתתכוון להרבות במעשרות ולתת יותר מן השעור – שמא תטעה באומדן דעתך".

לכאורה חזר כאן לדעת אב"ג!

מסבירו הרב טוקצינסקי⁵² נכון שרבנן אוסרים לעשר מאומד. יש לעשר בדיוק את הכמות הדרושה. אך עם זאת, אין מניעה להוסיף על הכמות המדויקת הזאת עוד כמות, שתהיה מתנה לכהן או ללוי. אין זה רצוי, אך מותר לעשות כן. האיסור הוא רק כאשר מתכוון להרבות בשעור המעשר. אליבא דר"י ן' שושן, גם אם מפריש בפועל יותר מהכמות הדרושה, כל עוד מתכוון לתת שעור מעשר כראוי, הרי שהמעשר חל אוטומטית על הכמות המתאימה, והשאר מהווה מתנה.

לדעת הגרימ"ט, זהו ההסבר הנכון בדעת תוס' הנ"ל, הסוברים שלרבנן מותר לעשר באומד.

בהמשך נביא הוכחות נוספות שמעשר חל אוטומטית על אותו חלק הראוי לו מתוך מה שהפריש.

לסיכום: רבן גמליאל המליץ לא להרבות בעשור אומדות. לדעת המהר"ל הוא סובר כאב"ג, וממליץ לא לעשר מאומד הרבה פעמים, אע"פ שמותר. לדעת התוס' גיטין, רבנן מתירים לעשר באומד יפה, בתנאי שאינו מוסיף כמיות בכוונה. לפי זה רבן גמליאל כרבנן. לדעת ר"י ן' שושן רבנן מתירים להפריש כמות גדולה, בתנאי שכונתו שהמעשר שבתוך הכמות תהיה בשעור הראוי. העודף הופך למתנה.

5. מעשר חל על החלק הראוי לו

כהמשך לשיטת הר"י ן' שושן, ניתן להראות ממקורות נוספים שגם אם מפריש כמות גדולה מדי, המעשר חל על אותו חלק בתוכו שמתאים לכך. רק כמות זו הופכת למעשר. הגמרא בעירובין (דף ג"א) ובקידושין (נ"א ע"א) מסיקה שמעשר ניתן להפריש "לחצאין" וממילא ניתן להפריש בבת אחת. כוונת הגמרא להפרשה "בבת אחת" היא, שמפריש כמות גדולה מדי, ואעפ"כ הפירות מתוקנים ונחשב שהפריש מעשר. או שהמעשר חל על הכמות הראויה מתוך כל מה שהפריש, או שהמעשר חל על חלק מתוך כל גרגיר וגרגיר שהפריש, ובסה"כ יוצא שחל על הכמות הראויה (עיין רש"י שם). כמובן שיש בעיה עם העודף, שהוא טבל למעשר שני או עני. ההפרשות הבאות לא

51. תרומות פ"ג/ו, מעשר פי"א/י"ד.

52. ספר אי"י עמ' קט"ז בהערה, עיר הקודש והמקדש ח"ג עמ' ס"ז.

יחולו עליו כי הוא כבר בצד. כבעיה זו נטפל בקטע 6. בכל אופן מוכח מהגמרא, שיש מושג של מעשר שחל אוטומאטית על כמות ראויה, למרות שבפועל הפריש כמות גדולה מדי. אולי נוכל ליישם עקרון זה גם לגבי תרומת מעשר.

לדעת הרב טוקצינסקי⁵³ הדברים מוכרחים לא יתכן לדרוש מאדם דיוק מתמטי בהפרשת מעשר ותרומת מעשר. א"א לדיוק עד הסוף. ואם לא ירצה לפחות מן המידה, בודאי יוסף על המידה.

ובמשנה שהבאנו לרבנן לעיל בקטע 1, בה כתוב ש"השוקל משובח משלשתן" (משנה תרומות פ"ד/ו) משמע לדעתו שבנוסף על מחדד, מונה ושוקל – גם אומד הוא לגיטימי, רק שהאחרים משובחים ממנו. ואפילו לרבנן! נזכיר שהגמרא העמידה את המשנה הזאת בתרומת מעשר⁵⁴ ועוד: גם אם נאמר שמוכרחים דווקא למדוד, למנות או לשקול – וכי כששוקלים, וק"ץ כשמונים – ניתן לאמר שהחלוקה היא מדויקת? לדוגמא, אם מונה גדולים מול קטנים.

6. "המרבה במעשרות... מעשרותיו מקולקלין"

גירסת התוספתא (דמאי פ"ח/י) היא כזאת:

"המרבה במעשרות מעשרותיו מתוקנין ופרותיו מקולקלין. הממעיע במעשרות מעשרותיו מקולקלין ופרותיו מתוקנים".
לעומת זאת, הגירסה גם בתלמוד הבבלי⁵⁵, וגם בתלמוד הירושלמי⁵⁶ אומר הפוך: שמי שמרבה במעשר, פרותיו מתוקנים אך מעשרותיו מקולקלין. מי שממעיע במעשר, פירותיו מקולקלין ומעשרותיו מתוקנים⁵⁷. זו גם הגירסה ההגיונית יותר. הקלקול במי שמפחית מהכמות הנכונה של מעשר ברור. אם לא הפריש מספיק, מה שהפריש הוא מעשר, ושייך ללוי, אך הפרות עומדים עדיין וממתינים שיתן את שאר הכמות שחייב, ועד אז – פרותיו מקולקלים.
לכאורה הפתרון הוא לתת יותר מהשעור, וכפי שהבאנו מקורות רבים בפרקים הקודמים. אך מה לעשות לגבי העודף? הרי אמנם פרותיו מתוקנים, אך מעשרותיו מקולקלים! המעשר שני או עני שיופרש מהכרי, לא יחול על אותו עודף שכבר הפריש בתוספת למעשר, ושאר לו בצד טבל (מהר"א פולד"א). יותר מכך: אותו עודף שבצד יהיה טבול גם למעשר ראשון, שהרי אינו מפריש עליו מעשר ראשון אלא רק על מה שנשאר בכרי (עיר הקדש ח"ג עמ"ס"ז).

תנאי בית דין

בירושלמי שם מציע רבי יוסי: "בסמוך על תנאי בית דין... עד מקום שהדעת נוטה". בגבול הסביר, ניתן לסמוך על הפקר בית דין הפקר. הרי אין המעשר אסור לזרים⁵⁸. אם

53. ספר א"י, ועיר הקדש והמקדש שם.

54. ועיין ירושלמי וגר"א שנות אליהו שם. אמנם, יש שגורס שם בירושלמי "משובח בשלשתן", וממילא אין משם שום ראיה להצדיק לרבנן הפרשה באומד. ועיין תוס' גיטין ל"א ע"א ד"ה ניטלת, ולעיל קטע 2.

55. קדושין נ"א ע"א, ערוכין נ" ע"א מנחות נ"ד ע"ב.

56. דמאי פ"ה ה"ב.

57. תוספתא כפשוטה באמת הופך את הגירסה.

ירבה במעשר, כנראה יפקירו בית הדין את העודף ויקנו אותו ללויים. בכך הפך רשמית למעשר. מסתבר שגם הפוך: אם יפריש פחות מדי מעשר, יפקיעו בית הדין את הנותר המגיע ללויים, ופרותיו מתוקנים.

לפני משה (שם) פשוט שא"א לומר תנאי בי"ד בתרומת מעשר. הרי יש בו עוון מיתה לזרים.

ברם, י"ל שזהו שיקול נכון כשמדובר על הפוחת בתרומת מעשר. אך מי שמרבה בתרומת מעשר – מה בכך שנתן מדי הרבה לכהן? נאמר הפקר בי"ד הפקר, ובית הדין יפקיעו מידי הישראל את העודף, ויקנו אותו כמתנה לכהן. הוא יהפוך להיות תרומת מעשר, וממילא לא יהיה טבול למעשר שני. מעשרותיו מתוקנים⁵⁹.

אפשרות עוד יותר פשוטה מביא הכסף משנה (תרומות פ"ג/ה"ד), בקשר לתרומה גדולה: "וצ"ל דלב בי"ד מתנה שאם יהיה בו תוספת, שיהיה אותו תוספת הפקר, וההפקר פטור מתרומות ומעשרות"⁶⁰. ניישם ענין זה גם בתרומת מעשר. וכך באמת מסביר המהר"א פולדא את התנאי בי"ד של רבי יוסי. לדעתו, רבי יוסי חולק על התוספתא. צריך להשתדל לדייק בהפרשת מעשר ותרומת מעשר, אך עד בכדי שהדעת טועה, לא קלקל כולם. כך גם בגיר (ד"ה אר"י בסמוך על תב"ד), הסובר ש"הא דאל תרבה לעשר אומדות לרבי יוסי אינו רק בעין רעה שמצמצם באומד. אבל מי שנותן בעין יפה בכדי שהדעת טועה – מותר" (בדיעבד).

גם בפרוש הגר"א לירושלמי כתב יד א', מביא שבמקום שלא יכול לומר נוסח שיפתור את בעית הדיוק של תרומת מעשר, רשאי לסמוך על תנאי בי"ד, ואפילו אם יצא שהפריש פחות מדי. הגר"א מגיה אף את התוספתא, ומוסיף שם את דעת רבי יוסי שסומך על תנאי בית דין.

איך מועיל תנאי בי"ד בפוחת? מסביר החזו"א (דמאי י"א/א):

"ונראה דהתנאי הוא, שיהיה מעשר הנחסר בצפוננו או בעוקצו, ותרומת מעשר יהיה במעשר שהפריש. ואם נותן לכהן פירי שלם שיש בו מותר כד תרומ"ע שפיחת, יהיה תרומת מעשר גם המותר, על פי תנאי בית דין. ואם לאו, יחול תרומת מעשר במעשר אשר בידו, ויתבטל בק"א – אם זה שפיחת הוא חלק פחות מעשירית. אי נמי, זה שפיחת יהיה צפון צפוננו תרומ"ע, ויתבטל בכל הכרי"⁶¹.

לסיכום: לפי רבי יוסי בירושלמי, יש מושג של תנאי בי"ד, המועיל למי שמשתדל לנהוג כרבנן ולהפריש מעשר ותרומת מעשר במידה, אך טועה בגבול הסביר. לפי בית הדין, הועילה הפרשתו, לפחות למקרה שהפריש כמות גדולה מדי. לא ברור אם הפוסקים כרבנן שיש להפריש מעשר ותרומת מעשר במידה חולקים על כך שיש תנאי

58. פני משה סוף הי"ב, אר"ה או מוסיף על התרומה.

59. הד לרעיון זה בחזו"א לקמן בקטע זה.

60. עיין חידושים וביאורים לרב משה פיינשטיין על ירושלמי כאן, המתאר שלפי הכס"מ התנאי הוא שאם יעשר באופן זה יתברר למפרע שהיה הפקר עוד קודם שנתמרח. ודוחק.

61. תע"ע חזו"א שם ט, ור"ט/ו ד"ה והנה.

בי"ד. ראינו שתנאי בי"ד הזכר בכספ"מ לענין תרומה, והרב טוקצינסקי⁶² אכן טוען שהרמב"ם ואחרים שפוסקים כרבנן, ס"ל כר' יוסי בירושלמי שהוא מתנאי בי"ד. בספר עיר הקדש והמקדש (ח"ג, עמ' ס"ח) אומר קצת אחרת. שם אומר שהפוסקים שמועיל הפרשת אומד בדיעבד – סומכים על רבי יוסי, כי באמת קשה לדקדק. הרמב"ם אשר בבירור אינו מאשר אפילו בדיעבד הפרשה באומד ("והשוקל משובח משניהם" ולא משלשתן, תרומות פ"ג/י"א) מסכים לפחות לרבי יוסי בנקודה זו: מכיוון שסוף סוף א"א לומר על מונה שזהו דיוק אבסלוטי, מוכרחים כשמונה או שוקל לסמוך על תנאי בי"ד.

7. רדב"ז: בזה"ז אין מפרישים במידה

יש לציין כאן במיוחד את שיטת הרדב"ז (ח"ב/תשל"א) אשר מפקיע מאתנו את כל הדיון בדיוק בהפרשת תרומת מעשר. לדעתו: בזמן הזה אין שום חובה וטעם לדייק בהפרשה. "עוד דע, כי מה שאמרו המרבה במעשרות מעשרותיו מקולקלין – הטעם הוא מפני שהטבל מעורב בו, ונמצא הכהן או הלוי אוכל טבלים. אבל השתא שהתרומת מעשר עומד לשרפה, ואין הכהן אוכל אותה, אע"פ שירבה במעשרות – לית לן בה, דהא לקלקלה אויל". לפי הרדב"ז, נראה שרצוי להפריש בהערכה יותר מהכמות הדרושה, ואין עם זה היום שום בעיה.

יש לעיין בדעתו, מה דין מי שנותן היום מעשר ראשון ללוי, ומרבה במעשרותיו, שנמצא מאכיל ללוי מעשר הטבל למעשר שני או עני!

8. פתרונות נסוחיים

עד עכשיו הבאנו מקורות המתירים במידה זו או אחרת, לא לגמרי לדייק בהפרשת תרומת מעשר. אם זה לפי אב"ג, או אפילו לפי רבנן. נזכיר עתה פתרונות המניחים שיש להפריש תרומת מעשר בדיוק מכסימלי, אך הנותנים דרך לעשות כן בעזרת נסוח נכון של נוסח ההפרשה.

א. אחד ממאה יהיה חולין

בפרק על "קריאת שם חולין למאית בתחילת נוסח הפרשה" עסקנו בהרחבה במשפט הפתיחה שבמשנה. מטרתה לפי הירושלמי ומפרשיו, היא לפתור את בעית חוסר בדיוק בהפרשת תרומת מעשר. אדם שיפריש הצידה כמות המספיקה לתרומה גדולה ולתרומת מעשר, ויאמר את הנוסח הזה – הפריש כראוי.

ב. ומהחולין שיש כאן הרי זה בצד זה מעשר

המהר"א פולדא למשנה (דמאי פ"ה/מ"ב) מדייק במשנה, שאינו אומר "המאית שיש כאן בצד" וכד', אלא נוסח ממעט וכוללני: "מהחולין שיש כאן". זה בגלל שאין כאן כמות מדויקת של מאית לאחר שהפריש תרומה גדולה, ובנוסח זה די כדי להתיחס לכמות משוערת של תרומת מעשר שיש בצד.

62. ספר אי"י עמ' קט"ז בהערה.

רעיון זה נמצא בר"ש (אריה והשאר): "והשתא אין כאן שליש שלם, שהרי חסר מעט, לפי שאין כאן ק' שלישים, דשנים מהן נעשו תרומה גדולה. ולכך קתני: מהחולין, ולא קתני: חולין, לפי שאין כל השליש קדוש לתרומת מעשר דחסר ממנו אחד מק' שבשני שלישים".

ג. היותר מאחד ממאה... אותו אחד ממאה

נוסח של האחרונים, המוכר לציבור הרחב, והפותר אף הוא את בעית הדיוק בתרומת מעשר. כשהפריש הצידה כמות מסוימת, ומגדיר שכל מה שמעבר למאית הרי היא תרומה גדולה. הערכה גסה כזאת יכולה להועיל רק בימינו שמפרישים כל שהוא לתרומה גדולה. בכך מיחדים בדיוק מאית לתרומת מעשר, ואליו מתיחסים בהמשך "אותו אחד ממאה".

בענין זה נביא את דברי הקרית מלך רב⁶³:

"דע, ששאלתי לחכמי ירושלים ת"ו, איך מפרישים תרומת מעשר מאומד, הלא פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ג דתרומות דאין מפרישים תרומת מעשר באומד, אלא מדקדק בשיעורה אפילו בזמן הזה, שהרי שיעורו מפורש בתורה, וכן פסק מרן בשו"ע של"א/כ"ד. והשיבו לי שהם מוציאים יותר ואומרים שהיתר על א' מעשרה(!) יהיה תרומה גדולה, והאחד מעשרה דווקא יהיה תרומת מעשר".

ד. תנאי

החזו"א (רמאי י"ב/ב) מביא שאם מפריש תרומה גדולה ותרומת מעשר בנפרד, יש צורך כתנאי כדי למנוע אי דיוקים בהפרשת תרומת המעשר: "בתרומ"ע שצריך דקדוק, צריך להתנות שאם יש כאן יותר ממעשר מן המעשר, יהיה תרומ"ע בצפוניו גם על המותר שבדרומו".

אך אם מפריש יחד את שתי התרומות בהתחלה, שפיר יכול לומר את הנוסח שבפסקה ג'.

9. סיכום

נסכם עתה את הגישות השונות בקשר לדיוק בהפרשת תרומת מעשר ומעשר. התנאים נחלקו אם מפרישים תרומ"ע באומד או במידה. הר"ש ורע"ב העמידו משנה בדמאי המביאה את נוסח הפרשת תרומ"מ כאבא אלעזר בן גמלא, ומשמע כנראה שפסקו כמותו. מותר ואולי אף מצוה להפריש מעשרות באומד. המהר"ל העמיד את המשנה באבות "אל תרבה לעשר אומדות" כאב"ג. הירושלמי ומפרשיו העמידו המשנה בדמאי כרבנן, וכן פסקו הרמב"ם והשו"ע. תרומת מעשר מפרישים במידה כמשקל או במנין. זהו גם פשט התוספתא שהמרבה במעשרות מעשרותיו מקולקלן.

63. ח"ב/ט, מצוטט ציץ אליעזר ח"א עמ' קע"א.

כדי להתגבר על בעית הדיוק בהפרשת תרומת מעשר, נמצאים מספר נסוחים:
במשנה: "אחד ממאה הרי זה חולין". הירושלמי רואה בזה פתרון.
שם: "ומהחולין שיש כאן הרי זה בצד זה מעשר" – נסוח כוללני.
באחרונים: "היותר מאחד ממאה וכו'". הפרשה סימולטנית של תרומה גדולה
 ותרומת מעשר, תוך כדי הגדרה שמית למאית שבתוכן בתרומת מעשר.
בחזו"א: תנאי, מראש, לסדר את חוסר הדיוק.
 מכיוון אחר לגמרי ראינו שלמרות שפוסקים כרבנן, ישנם טעמים רבים להתיר
 הפרשה שאינה מדויקת לחלוטין. לדעת הרב טוקצינסקי מוכרחים לומר כן, שכן א"א
 לדרוש מאדם דיוק אבסלוטי בהפרשת תרו"מ. הטעמים הם:
 רדב"ז (ברמב"ם): בהפרשים מזעריים נחשב עדיין "בעין יפה" ולא אומד.
 תוספות: לרבנן אין מצוה להפריש באומד, אך מותר לעשות כן, בתנאי שאינו מתכוון
 להרבות. וכן מוכיח רב טוקצינסקי ממשנה בתרומות ועוד.
 ר"ן שושן: לרבנן מותר להרבות, בתנאי שבכוונתו לתת שעור הראוי. העודף יחשב
 כמתנה. האיסור הוא רק להתכוון להרבות בשעור המעשר. מוכח ממקורות נוספים,
 שאכן קיים מושג של מעשר החל אוטומטית על חלק ממה שהפריש לצורך כך.
 ר' יוסי בירושלמי: יש תנאי בית דין המאפשר לאדם לטעות בגבול הסביר בזמן
 ההפרשה, בתנאי שהשתדל לדייק עד כמה שיכול בהפרשת מעשרותיו.
 רדב"ז (בשו"ת): בזמן הזה שתרומה גדולה לקלקלה אזיל, אין שום טעם להקפיד
 לדייק בהפרשתו. אין קלקול כשמשרבה במעשרותיו.

10. מסקנות

מתברר מתוך הדיוק, שיש להשתדל לדייק בהפרשת מעשר ותרומת מעשר. אך בגבול
 הסביר יש מקום להערכה. ביותר יש להקפיד לא להפריש פחות מדי.
 כך גם בנוסח ההפרשה. כבר ראינו בפרק הקודם שיש ענין לא להגדיר במדויק את
 המעשר.

הצעתנו לענין תרומת מעשר

המאית שעשיתי מעשר, יהיה תרומת מעשר.
 או:

החלק התחתון של המונח בצד יהפוך לתרומת מעשר.

11. נספח: הנוסחאות האחרות:

נציג כאן את הנוסחאות העיקריות הקיימות לקריאת שם לתרומת מעשר. כמובן
 שרצוי לעיין גם בכל נוסח בכלל, ולראות איך קריאת שם לתרומת מעשר משתלבת
 בשאר המשפטים.

כללים:

משנה (רמאי ט"ה/מ"ב): "זה שעשיתי מעשר, עשוי תרומת מעשר עליו".

רמב"ם (תרומות פ"ג/כ"ד) ושו"ע: "וזה הנשאר יתר על התרומה ממה שהפרשתי, הרי הוא תרומת מעשר על הכל".

מציינים את הכמות:

עולת ראיה (שנ"ב), חזו"א (רמאי י"ב/כ) ועוד: "אותו אחד ממאה שעשיתיו מעשר (ראשון) עשוי/הרי זה תרומת מעשר".

כרם ציון 1 (תרומות ח"ב, הלכות פסוקות פי"ט): אותו אחד ממאה שעשיתיו מעשר, עשוי תרומת מעשר כל מין על מינו".

כרם ציון 2: "והאחד ממאה שהפרשתי הרי הוא תרומת מעשר על הכל".

שו"ת מטה יוסף (ח"ב בסופו): והאחד ממאה שהפרשתי הרי הוא תרומת מעשר על כל זה שלפני".

מוסיפים את המיקום:

ספר א"י (עמ' קט"ו): ואותו החלק האחד ממאה שבידי, שהוא ממעשר ראשון, הרי הוא תרומת מעשר על כל המעשר".

הראשל"צ הגר"מ אליהו: "אותו אחד ממאה שבידי, שעשיתיו מעשר ראשון, יהא תרומת מעשר".

ציץ אליעזר 1 (ח"א/ס"ז): "האחד ממאה הזה שבידי, הרי הוא עשוי תרומת מעשר על המעשר".

ציץ אליעזר 2: "האחד ממאה הזה שבידי, שעשיתי מעשר ראשון, הרי הוא עשוי תרומת מעשר על המעשר".

כרם ציון 3: "אחד מעשרה מכל המעשר ראשון, שהוא בצד דרום של המונח "בצד", יהא תרומת מעשר על המעשר".

מסקנות:

1. הגדרת כמות/מיקום. כל הנוסחאות באחרונים מגדירים את ה"אחד ממאה" עליו מדברים. כנראה על מנת להבחין בין קטע זה של מעשר, ושאר המעשר. (אם כי "אותו אחד ממאה שעשיתי מעשר" אינו מגדיר עדיין לחלוטין). גם ברמב"ם ובשו"ע הכמות בעצם מוגדרת, אם כי בצורה שונה. מה קורה במשנה? שם נאמר רק "זה שעשיתי מעשר"! י"ל שכנראה כוונת המשנה שכשאומר "זה" — מצביע למה הוא מתכוון³⁶ ובכך מגדיר את כוונתו. על כן טוב עשו המנסחים המאוחרים יותר, שהכניסו לנוסח עצמו הגדרה מדויקת. וכך גם בהצעתנו הנ"ל. חלק אף הוסיפו שזה "בידי" לתוספת דיוק. (וכבר כתבנו בפרק ד' קטע 4, שיש חסרון באמירת "בידי", שכן אדם אשר יפריש וישים בצד, ולא יחזיק בידו, לא חלה הפרשתו. ולפעמים אף בלתי אפשרי להחזיק כמות גדולה של פירות בידו.)

2. למה מתיחס המעשר. חלק מהנוסחאות מציינים שתרומת המעשר הוא "על הכל", או "על המעשר" וכדו'. אולם אחרים השמיטו, וכנראה סמכו על עצם קריאת השם "תרומת מעשר" שמדברת בעד עצמה, וכן מסתבר.

מעשר סמוך לו זה שעשית מעשר
עשוי תרומת מעשר עליו והשאר
חלה מעשר שני בצפון ובדרומו
ומחולל על המעות ב הדינה
להפריש תרומות ותרומת מעשר
כאחת נטל אחד משלש ושלושה
ושלוש ואומר אחד ממאה ממד
שיש בן הרי זה בצד זה חולין ושאר
תרומה על הכל מה חולין שיש בן
הרי זה בצד זה מעשר ושאר מעשר
סמוך לו זה שעשית מעשר עשוי
תרומת מעשר עליו מעשר שני
בצפון ובדרומו מחולל על המעות

מתוק: משנה כתי קאביאן.

משנה מסכת זבחים , פ"ה / נ"ב

ב

הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר כאחת נטל א
אחד משלש ושלוש ושליש ואו אחד ממאה במה שיש
באן הרי זה בצד זה חולין והשאר תרום על הכל ומאה
חולין שיש באן הרי זה בצד זה מעשר ושאר מעשר ס
סמוך לו זה שעשית מעשר עשוי תרומת מעשר עליו
והשאר חלה ומעשר שני בצפון או בדרומו ומחולל על
המעות

מתוק: משנה דבאס ראשן נבאוי רנ"ב.

רמב"ם הלכות תרומות, פ"ב הל' כ"ג

כד על ראו זה הרוצה להפריש תרומה גדולה ותרומת בעשר באחד מפריש אחד משלשה ושלשים ושליש ואומר אחד ממאה שיש כאן הרי הוא בער זה שהפרישתי והרי הוא חולין והנשאר מזה שהפרישתי הוא תרומה על הכל והמעשר שראוי להיות למאה חולין או הרי הוא בער זה שהפרישתי חה הנשאר יתר על התרומה ממה שהפרישתי והרי הוא מעשר על הכל

מתוק: רמב"ם, זב"ב, ר"ל.

שלא

הלכות תרומות ומעשרות

כח ברובה להפריש תרומה ותרומת מעשר כאלו מפריש אחד ממאה ומעט עמי ואומר אחד ממאה שיש כאן הרי הוא כגד זה שהפרישתי והרי הוא חולין והנשאר מזה שהפרישתי מהוא המעט היתר על אחד ממאה הוא תרומה על הכל והמעשר שראוי להיות למאה חולין אלו הרי הוא כגד זה שהפרישתי וזה הנשאר יתר על התרומה ממה שהפרישתי הרי הוא תרומת מעשר על הכל:

ע"ז י"ז ע"א / ס"ז כ"ח
מתוק: ש"תן צ"ח קראקא, ש"ת - ע"א.

ז. הערות נוספות

א. נטע רבעי ופחות משווה פרוטה

לא הזכרנו בנוסח נושא של נטע רבעי, שהוא יחסית נדיר, ומסרביל את הנוסח. מאותה הסיבה, לא הבאנו נוסח מיוחד לפחות משווה פרוטה. במחירים של היום (אייר תשמ"ט) ערך הפרוטה פחות מ-2 אגורות. מחיר ממוצע של פרות או ירקות הוא לפחות 2 שקלים. כדי שיהיה מעשר שני השווה פחות מפרוטה, צריך לקנות פירות אשר סך שוויים פחות מ-20 אגורות. במלים אחרות, פחות ממאה גרם פרות או ירקות.

ב. נתינת מעשר ללוי

חוץ ממצות הפרשה, יש מצוה נוספת של נתינה. מעשר ראשון יש לתת ללוי. כך הוא מנהג ירושלים (עיין למשל ספר ארץ ישראל עמ' קכ"ז). בתנאי שמפריש מטבל וודאי, מפירות ישראל שגדלו בארץ ישראל ושנתמרחו בא"י בידי ישראל. בציץ אליעזר (ח"א עמ' קע"ה) ממליץ להגיע להסכם עם הלוי: להלוות לו כסף, ולקזוז כל פעם מהחוב את ערך המעשר ראשון⁶⁴.

החזו"א לעומת זאת (שביעית ה"י"ב) טוען שאין ללויים היום חזקה שהם לויים, וממילא אין חיוב נתינה ללוי (המוציא מחברו עליו הראיה). וכן בספר הארץ ומצוותיה (מהד' ב"עמ' י'). וכן ר' יוסף צבי הלוי בספר עשר תעשר⁶⁵ שלדעתו אין לברך על הפרשת תרו"מ כי אין נתינה ללוי.

64. ת"ע שם עמ' קע"ט, וספר א"י עמ' קכ"ז על חיוב נתינת תרומות לכהן. וכבר נהגו המפרישים בבית להניחן עד שירקבו או לקבור או לזרוק ללא בזיון. תעין שו"ת רדב"ז ח"ב/תשלי"א: "האידינא שכולם טמאים אין נותנים להם תרומה, לא טמאה ולא טהורה, שמא יבא לידי תקלה. ושורפין אותה או משליכה לאיבוד במקום שלא יבואו לידי תקלה".

65. מובא יחודה דעת ח"ו נ"ט.

ח. הצעת הנוסח ותקציר

- א. יש להפריש תרומות ומעשרות מכל מאכל הגדל בארץ ישראל (פירות, ירקות, קטניות ודגנים).
- ב. בשנים א,ב,ד,ה לשמיטה מפרישים מעשר שני; בשנים ג,ו לשמיטה, מפרישים מעשר עני.
- ג. אין לדבר בזמן הפרשה¹.

1. פעולת הפרשה: יטול² מהגידולים שלפניו מעט יותר מאחוז אחד, ויניחנו בצד. (לדוגמא: מקילו אחד, יניח בצד מעט יותר מ־10 גרם.)

2. ברכת הפרשה: יברך רק אם ישנם גידולים אשר חייבים בתרומות ומעשרות בוודאות. בכל מקרה של ספק – לא יברך.
- ברוך אתה ה' אלוקנו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וציונו להפריש תרומות ומעשרות.
- יאמר את הנוסח להלן. אם מפריש על כמה מינים בו זמנית, יוסיף גם את הכתוב בסוגריים.

3. קריאת שם לתרומה גדולה:

הקצה העליון של המונח בצד⁵ יהיה תרומה גדולה (כל מין על מינו).

4. קריאת שם למעשר ראשון:

החלק התחתון של המונח בצד⁶ יהיה מעשר, ושאר מעשר סמוך לו⁷ (כל מין על מינו).

5. קריאת שם לתרומות מעשר:

החלק התחתון של המונח בצד⁸, יהפוך לתרומת מעשר (כל מין על מינו).

1. אין לדבר. אחרת יצטרך לברך על כל הפרשה בפני עצמה. עיין פרק ב' על התיחסות מוקדמת למאית של תרומת מעשר, קטע ו-ב.
2. מפרישים ממש ולא רק מסמנים את המקום. עיין במבוא, בקטע 3. קראנו בשם "גידולים" במקום "פירות" כמקובל, כי מנסיונו היום לא מוכן לכל אחד שהמילה פירות כוללת גם ירקות ודגנים וכו'.
3. כדי שיהיה מן המוקף. ועיין במבוא קטע 3 בענין נטילה ממש או סימון מקום שהדיון קשור לנקודה זו. להלן בנוסח מתיחסים לזה כ"מה שמונח בצד".
4. משפט הפתיחה של "האחד ממאה ישאר חולין" הושמט. עיין בפרק ג' על קריאת שם חולין למאית בתחילת נוסח הפרשה.
5. הגדרה זו יותר ברורה מהשגור "היותר מאחד ממאה". ציון מקומו הגיאוגרפי הכרחי. הושמט הציון שהתרומה היא "על הכל". עיין כל זה בפרק ד' על קריאת שם לתרומה גדולה.
6. בשל העובדה שחלק מהפרי הונח בצד, יש הכרח לכלול חלק זה בקריאת שם למעשר. עיין בפרק ה' על קריאת שם למעשר, קטע 1.
7. יש כאן נוסח כוללני ומעורפל בכוונה. עיין בפרק הנ"ל קטע 2. ועוד שם לגבי ציון מקומו של המעשר.
8. אין צורך לדייק באופן אבסלוטי בהגדרת תרומת מעשר. עיין הוכחות לכך בפרק ו' על תרומת מעשר באומד או במידה.

6. קריאת שם למעשר שני או עני :

ומעשר שני או עני בצד השני⁹ (כל מיץ על מינו).

7. ברכת חלול מעשר שני : אם הגידולים חייבים במעשר שני בוודאות – יברך על החילול; ובספק – יחלל בלא ברכה.

ברוך אתה ה' אלוֹקֵנוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוּוֵנוּ עַל פְּדִיּוֹן מַעְשַׁר שָׁנִי.

8. חלול מעשר שני : אחר כך יקח מטבע ויאמר :

את מה שקבעתי למעשר שני, בתוספת של חמישית, אני מחלל בפרוטה אחת מתוך מטבע זה¹⁰.

9. נתינה :

א. התרומות שייכות לכהן. בימינו, כשהכהן אינו יכול לאכלם בטהרה – יש לעטוף אותן היטב ולזרקן בלא בזיון¹¹.

ב. מעשר ראשון שייך ללוי. יש הנוהגים לתת ללוי, ויש הנמנעים מכך¹² ואוכלים בעצמם.

ג. מעשר שני לאחר שחולל – רשאי כל אחד לאכול.

ד. מעשר עני יש לתת לעני. בספק – אין נותנים.

ה. את מטבע החלול יש לשמור, כי יש בה קדושה.

9. עיין פרק על קריאת שם למעשר, קטע 3 המתיחס למעשר שני. וכן שם קטע 4 לענין קביעת מקומו.

10. עיין פרק ז' על השמטת התיחסות לנטע רבעי ולמעשר שני פחות משוה פרוטה.

11. עיין שם בהערות על נתינת תרומות לכהן.

12. שם על נתינת מעשר ללוי.

כשאנו מקימים עתה מצות תרומה ומעשר, גם בשעה שאין לנו כל היסודות הממשיים שמצות אלו בנויות עליהן, "לא כהן בעבודתו ולא לוי בדוכנו", הנה החזיון מתיצב לפנינו והננו מתמלאים רוח שירה רוממה בתעופת נשרים, לעומת האורה של הימים המאושרים המחכים לאומתנו על אדמתנו הברוכה.

הנה המקדש על מכונו לגאון ולכבוד לכל הגוים והממלכות, והנה אנו נושאים ברנה אלומות ארץ חמדתנו, באים ברוח מלא חפש אמתי ובטחה טהורה אל הגרן והיקב המלאים בר ויין ולבנו שמח על טוב ארץ המדה, והנה לפנינו מופיעים כהנים אנשי קדש משרתי מקדש ד' אלהי ישראל, לבם מלא אהבה וחסד, רוח הקדש שפוך על פניהם, וזוכרים אנו את כל רוממות רגשי הקדש אשר מלאנו בעת ראינו את פניהם בעלותנו לרגל, בראותנו אותם בעמדם לשרת בתוך מקדשנו גאון עחנו ומחמד עינינו.

כמה נהדרים ונעימים הם לנו, ועתה הנה גרננו המלא ברכת ד' מארץ חמדה זאת אשר הנחלנו מאבותינו, וחלקי האנשים הללו, אנשי הרוח, אתנו הם. מאושרים אנו לתן להם את תרומתם בשמחה, מוצאים אנחנו בקרבנו רגש מרומם ועולים יחד עם התרומה אל אותו הגבה הרוחני ששם אנשי קדש הללו מתעלים, ונפשנו רוויה ממגד שמים. והנה הלויים, אלה הטובים והענוגים אשר לקחו לבבנו בנועם זמרתם בקדש בהתקדש חג, כאשר עלינו לראות בהדרת כבוד מקדש אל בירושלים לראות את פני הארון ד' אלהי ישראל.

פניהם הצוהלים ועדינים מזכירים לנו את זמרתם קדש, ואנחנו מתעדנים בנחלי עדנים רוחניים ונותנים להם בלב מלא שמחה ואושר את חלקם את המעשר. עוד נתראה בהר ד' במועד הקרוב, ומה ירחב לבבנו לראות אלה כהני ד' ולחיו בעבודת קדשם ובשירת עחם.

אשרי העם שכבה לו אשרי העם שד' אלהיו.

הראייה קוק זצ"ל אורות התחיה ה'

